

លី ធាមតេជ

សិក្សាសង្ខេប

អំពី

ការគ្រប់គ្រង

បុព្វកថា

តាមពិត អត្ថបទនេះ កើតឡើងដោយការរៀបចំ សម្រាប់យកទៅធ្វើជាឧបករណ៍ ពន្យល់ចំពោះអ្នកត្រូវការសិក្សា «អារ្យធម៌ខ្មែរ» តាមកម្មវិធីថ្នាក់ទី ១ នៅមធ្យមភូមិ ។ លុះដល់កម្រងនេះ ប្រមូលបានកាន់តែច្រើនឡើង ៗ ខ្ញុំក៏យល់ថា គួរតែចងទុក ជាឯកសារផ្ទាល់ខ្លួន សម្រាប់នៅពេលដែលត្រូវការស្រាវជ្រាវតទៅទៀត ។ ប៉ុន្តែ ដោយចង់ស្នើនូវស្នាដៃសាកល្បង (Essai) នេះ ចំពោះមតិមិត្តភក្តិ ជាអ្នកស្រាវជ្រាវផងគ្នា និងស្ទង់យោបល់អ្នកអាន អ្នកសិក្សាទូទៅផងនោះ, ខ្ញុំក៏ដាច់ចិត្ត យកស្នាដៃសាកល្បងនេះ ទៅចុះផ្សាយក្នុង ទស្សនាវដ្តីអក្សរសាស្ត្រ ម្តងបន្តិច ៗ ចាប់តាំងពីលេខ ២៦ ខែ មិថុនា គ.ស. ១៩៦៥ ជាបន្ត ៗ ទៅ លុះត្រាចប់ ។ បន្ទាប់មក ខ្ញុំក៏បានទទួលសេចក្តីណែនាំ បន្ថែមខ្លះ អំពីសំណាក់មិត្តភក្តិ ជាគូដៃ ក្នុងការស្រាវជ្រាវ និងអំពីសំណាក់អ្នកអានខ្លះ ដែលមានចិត្តស្រឡាញ់អារ្យធម៌ខ្មែរ ។ សេចក្តីណែនាំទាំងនេះ រឹងរិតតែធ្វើឲ្យខ្ញុំបានពេញ បំណងនេះថែមឡើងទៀត ។ ដូច្នេះខ្ញុំសូមលំឱនកាយ គោរព អរគុណចំពោះមិត្តភក្តិ និងអស់លោកអ្នកទាំងនោះផង ។

ក្រោយដែលប្រមូល បញ្ចូលបន្ថែមសាជាថ្មីម្តងទៀតរួចហើយ ខ្ញុំក៏យកទុកមួយ អន្លើទៀត ព្រោះយល់ថា ស្នាដៃសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីក្បួនច្បាប់ប្រវត្តិពង្សាវតារយ៉ាងនេះ មិនសមធ្វើដោយងាយៗទេ គួរតែទុកការងារដ៏ធំបែបនេះ ជូនគណៈកម្មការណាមួយ ឬ អស់លោកអ្នកចេះដឹងជ្រៅជ្រះណាម្នាក់ លោកសរសេរឡើង ទើបសម ។ ប៉ុន្តែមាន គំនិតតូចមួយចេះតែដាស់ស្មារតីខ្ញុំថា៖ ធម្មតាការស្រាវជ្រាវបើរកឃើញប៉ុនណា មានការ យល់ដឹងដូចម្តេច ; ត្រូវតែបញ្ចេញទៅសិន ដើម្បីជួយជាប្រទីបទ្រោលបំភ្លឺឬជាតម្រាយ សម្រាប់ផ្តល់ចំពោះអ្នកស្រាវជ្រាវត ៗ ទៅទៀត ។ ដូច្នេះអ្នកស្រាវជ្រាវត្រូវតែមានសេរី ភាព ក្នុងការបញ្ចេញយោបល់ខ្លួនជាបណ្តើរៗទៅ ក្នុងដំណើរការងារ ហើយការងារនេះ មិនចេះចប់ឡើយ បានន័យថា អ្នកស្រាវជ្រាវ កាលបើគេឃើញដូចម្តេច ត្រូវថាយ៉ាង នោះ លុះក្រោយទៅមានហេតុផលធំជាងមុនទៅទៀត ក៏អាចទាញយោបល់នោះទៅ តាមការឃើញការយល់ថ្មី ទៅទៀតដែរ ។

ស្នាដៃនេះ ពុំមែនជាក្បួនតម្រា ឬថាជាគោលច្បាប់សម្រាប់ឲ្យអនុវត្តដោយខានមិន

បាននោះទេ តាមពិតគឺគ្រាន់តែជាជំនួយស្មារតី ឬថាជាយោបល់អ្នកវិវេណ្ឌក្នុង សម្រាប់ បំភ្លឺផ្លូវចំពោះអ្នកសិក្សាជាបឋមអំពីអារ្យធម៌ជាតិតែប៉ុណ្ណោះ ។ ដូច្នោះ បំណងកូន សៀវភៅនេះគឺ ៖

១. ចង់ជួយដោះទាល់អ្នកសិក្សាដោយខ្លួនឯង ហើយដែលមានប្រាថ្នាចូលទៅ ប្រឡងផ្សេង ៗ ដែលទាក់ទងដល់ចំណេះវិជ្ជាខាងវិប្បធម៌-អារ្យធម៌ខ្មែរ ។

២. ចង់ជួយបញ្ជាក់ ចំពោះមតិអ្នកយល់ច្រឡំថា «អារ្យធម៌» គឺជាអ្វីដែលកើតថ្មី ៗ អ្វីប្លែកៗពីទំនៀមជាតិ, ឲ្យងាកបែរមកយល់ឲ្យច្បាស់ តាមការពិតទៅវិញ ។

៣. ចង់បង្ហាញឲ្យជនទូទៅឃើញថា អារ្យធម៌ខ្មែរ ពុំមែនចម្លង ពុំមែនទើបតែកើត តាមពួកបស្ចិមទិសទេ គឺមានផ្ទាល់ខ្លួនតាំងពីកើតជាសញ្ញាតិមួយមកម៉្លេះ ។

ទីបំផុត ខ្ញុំសូមឧទ្ទិសនូវសៀវភៅនេះ ផ្សាយជូនដល់អ្នកសិក្សាទូទៅក្នុងកម្ពុជារដ្ឋ ក្រោមព្រះរាជតម្រាស់ដាស់តឿននៃសម្តេចសហជីវនិព្វន្យប្រមុខរដ្ឋ ដ៏ជាទីស្នេហាស្មើជីវិត នៃយើងរាល់គ្នា ដែលព្រះអង្គទ្រង់តែងមានព្រះចិត្តចង់ឲ្យយើងជាកូនចៅ បានចេះដឹង គ្រប់ៗគ្នាឡើង សមជាសញ្ញាតិមួយដែលមានអារ្យធម៌ជាយូរឆ្នាំមកហើយ ។

ភ្នំពេញ ខែកញ្ញា ១៩៦៥
លី-ធាមតេង

បញ្ជាក់ :

ក្នុងការបោះពុម្ពលើកទី ២ នេះ ខ្ញុំបានតែសម្រួលនិងបានបន្ថែមសេចក្តីជាច្រើន ឲ្យបានក្បោះ ក្បាយជាងមុនដើម្បីជាប្រយោជន៍ដល់អ្នកសិក្សាទូទៅ ។

២៨ - ២ - ៦៩
ល. ធី. ត

សិក្សាសង្ខេប

អំពី

អារ្យធម៌ខ្មែរ

សេចក្តីផ្តើម

អ្នកផងនៅសម័យបច្ចុប្បន្ន ច្រើនតែចាប់អារម្មណ៍ថា «អារ្យធម៌ខ្មែរ» គឺជាចំណេះវិជ្ជាថ្មីៗ ឬការតុបតែងប្លែកៗជំនាន់ថ្មី ដែលត្រូវន័យនឹងពាក្យអ្នកសព្វថ្ងៃហៅថា «ស៊ីវីលីយ៉ា» ។ តែតាមពិតអារ្យធម៌គឺជាកម្រងចំណេះវិជ្ជាដែលមនុស្សរកឃើញ ហើយបង្កបង្កើតឡើងតាំងពីអង្វែងហើយ ដូចអារ្យធម៌ខ្មែរ ដែលកើតឡើងតាំងពីកទឹកដីខ្មែរម៉្លេះ គ្រាន់តែដំបូងនោះ មិនសរសេរកត់ទុក មានត្រឹមតែទម្លាប់ធ្វើតាមក្លាមកប៉ុណ្ណោះ ។

បើរកឃើញនូវកំណើត និងរូបរាងអារ្យធម៌ខ្មែរ យើងប្រតិស្ឋានឡើងជាក់ប្រាកដលើដីយើង តាំងពីកទឹកដីដូច្នោះហើយ យើងតោងតែតាមដានសង្កេតមើល តើតាំងពីមានរូបរាងមករហូតសព្វថ្ងៃនេះ អស់រយៈវេលាជាងពីរពាន់ឆ្នាំមកហើយនោះ មានការវិវត្តន៍យ៉ាងណាខ្លះ ? ។ យើងដឹងមកហើយថា ពិតមែនតែមានឥទ្ធិពលនៃអារ្យធម៌នានាជាតិ ជាពិសេសគឺជាតិណាដែលទាក់ទងនឹងខ្មែរយើងពីមុនៗមែន ប៉ុន្តែឥទ្ធិពលទាំងនោះ រឹតតែបន្ថែមឲ្យបានជាមធ្យោបាយជួយរុញច្រាន ឲ្យអារ្យធម៌ខ្មែរមានកម្លាំង និងមានរូបរាងបែកសាច់ឈាម ពេញលេញបរិបូណ៌ឡើងទៅវិញ ។ ដើម្បីបានស្គាល់ដំណើរដើម ឬប្រវត្តិហូរហែពីមុនមក យើងអាចអធិប្បាយចែករំលែកនូវប្រវត្តិអារ្យធម៌យើង តាមបែបប្រវត្តិសាស្ត្រជាបួនសម័យកាលធំៗគឺ ៖

១-អារ្យធម៌សម័យមុនអង្គរ

ដែលហៅថា «សម័យមុនអង្គរ» គឺសំដៅយកពេលវេលាដែលប្រវត្តិសាស្ត្រយើងប្រាប់ថា កាលនោះ មានមនុស្សមករស់នៅលើទឹកដីរបស់យើង ហើយអ្នកទាំងនោះ ចាប់ផ្តើមកសាងនូវរបៀបរបបរស់នៅរបស់ខ្លួនបន្តិច ៗ ម្តង លុះត្រាតែទៅជាមានការរៀបរយសម្រាប់សញ្ញាតិមួយឡើង ។ ត្រង់នេះហើយ ដែលយើងសន្មតបានថា របបរស់នៅសម្រាប់ជាតិយើងដែលអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រឲ្យឈ្មោះថា «អារ្យធម៌» នោះ ពិតជាកើតដំបូងនៅស្រុកខ្មែរយើងនេះជាប្រាកដ ។

ដូច្នោះ ពេលវេលាដែលកំណត់រយៈកាលនេះចាប់ផ្តើមឡើងតាំងពីកាលមុនគ្រិស្តសក-
រាជទៅទៀត ហើយមានរយៈពេលតរហូតមក ដល់សម័យដែលជនជាតិយើងរស់នៅតាម
អាណាចក្រតូចតាចៗដោយឡែកពីគ្នាមានអាណាចក្ររ៉ូ (ហូណាន) អាណាចក្រកម្ពុជ (ចិន
ហៅ ចេនឡា) ជាដើម, លុះត្រាដល់ពេលរូបរួមគ្នាជាអាណាចក្រធំមួយ រើទីក្រុងទៅ
ប្រតិស្ឋាននៅឯខាងជើងបឹងទន្លេសាប ដែលហៅថា «អង្គរ» ។

សម័យកាលដ៏ធំនេះ តាំងពីចាប់ផ្តើមមក, យើងសង្កេតឃើញថា ជាពេលចំរើនឥត
ឈប់ឈរ ធៀបឧបមាបីដូចជាឈើដែលទើបតែដុះ ហើយលូតលាស់ជាលំដាប់ រហូត
ទាល់បានជាទ្រង់ទ្រាយរុក្ខជាតិកូនល្មម ។ ចាប់ពីមុនគ្រិស្តសករាជ មកទល់គ្នានឹងសតវត្ស
ទី១, អារ្យធម៌ខ្មែរ ពុំទាន់លេចឈ្មោះពេញទីនៅឡើយមែន ប៉ុន្តែបើមើលពីកេរ្តិ៍ដំណែល
ជាសក្ខីភាព ក៏គង់ឃើញនៅសេសសល់ច្រើនណាស់ ដូចជាប្រាសាទឫតូចតាចនៅក្នុង
ភូមិភាគអង្គរឬរី ប្រាសាទសង់ពីឥដ្ឋនៅសម្បូរព្រៃគុកខេត្តកំពង់ធំសព្វថ្ងៃ ល្បែងរុំបាំ
ប្រពៃណីច្រើនបែបច្រើនយ៉ាង និងភាសានិយាយស្តីសម្រាប់ប្រស្រ័យគ្នារហូតតាំងពីនោះមក
ជាដើម ។

២~អារ្យធម៌សម័យអង្គរ

លុះចាប់ពីសតវត្សទី៨ មក ស្ថាបត្យកម្មធំៗរបស់យើងក៏លេចធ្លោឡើង, របៀបរៀប
ចំរុះក្រុងទេសក៍ចេះតែកើនជាលំដាប់ ។ របបជីវភាព (Mode de vie) ក៏ផ្លាស់ប្តូរទៅរក
វិត្តភាពសមសួន ដូចមានរូបចម្លាក់ជាតាន់នៅជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរធំទុកជាដានស្រាប់ ។
មែកធាងគ្រប់វិស័យនៃអារ្យធម៌ បានចំរើនឥតឧបមាស្មើគ្នា រហូតបានទៅជាអារ្យធម៌
ជាតិខ្លាំងពូកែមួយ នៅចុងបូព៌ាប្រទេសនេះ ។ អាស្រ័យហេតុនេះហើយ បានជានៅ
សម័យនោះ មានជាតិថ្មីៗ នៅជិតខាងយើង បានចម្លងប្រឌិតយកបែបអារ្យធម៌យើង
ទៅធ្វើជាអារ្យធម៌ជាតិគេ ជាបន្តទៅផង ។

រយៈវេលានេះមានពេលយូរយារដែរ គឺតាំងពីសតវត្សទី ៨ ដល់ទី ១៥ ដែលត្រូវ
លះបង់ក្រុងអង្គរ ។ សម័យកាលនេះ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រសំគាល់ថា ជាសម័យរុងរឿង
បំផុតរបស់ខ្មែរនៅលើជ្រោយសុវណ្ណភូមិនេះ ។

៣~អារ្យធម៌សម័យកណ្តាល

សម័យកាលនេះ យើងរាប់ពីសតវត្សទី១៥ រហូតមកដល់ទី ១៩នៃគ្រិស្តសករាជ ។

គ្រានេះប្រវត្តិសាស្ត្រប្រាប់យើងថា ស្រុកទេសកើតរីករវដោយសង្គ្រាមទន្ទ្រានស្រុកមកពី បច្ចាមិត្រឯក្រៅៗផង និងមានសង្គ្រាមក្នុងស្រុករុកគួនខ្លះទៀតផង នាំឲ្យផ្ទៃដ្ឋាអារ្យធម៌ ធ្លាក់ចុះរុះរាយទៅវិញ ។ កាលណាមានអាសន្ន ឬ កោលាហលយ៉ាងនេះ ផ្នែកវប្បធម៌ក្តី ផ្នែកសង្គមធម៌ក្តី ដែលជាមែកដំរីនៃអារ្យធម៌យើងនោះ ក៏វិលត្រឡប់ជាស្ងប់ស្ងៀម គឺពុំលូតលាស់ឡើងថែមទៀតទេ មិនតែប៉ុណ្ណោះ ថែមទាំងចង់ចុះអន់ថយក្រោយទៅវិញ ទៀតផង ត្បិតអ្នកស្រុកប្រទេសគ្មានឱកាសនឹងកសាង ហើយបើសាងបានហើយក៏គ្មាន លទ្ធភាពនឹងរក្សាគ្រងទុកឲ្យគង់វង្សបាន ដោយសារតែចលាចលបុករុកជារឿយៗ រីឯអ្នក ទន្ទ្រានទឹកដីមកពីក្រៅសោត ក៏ព្យាយាមដឹកជញ្ជូនប្រមូលយកក្បួនខ្នាតអារ្យធម៌យើងទៅ ហើយលួចប្តូរបញ្ចូលអារ្យធម៌គេ ឲ្យស្រោចជ្រួតជ្រាបមកដែនដីយើងទៀតផង ។ ហេតុនេះ យើងមិនត្រឹមតែលំបាក ដោយរក្សាទ្រព្យមត៌កអារ្យធម៌ខ្លួនប៉ុណ្ណោះទេ, ថែមទាំងពិបាក ទប់ទល់នឹងកម្លាំងអារ្យធម៌ក្លាយរបស់គេ ចូលមកច្រៀតជ្រែកថែមទៀតផង ។ សង្ខេបទៅ ឃើញថា ក្នុងសម័យកាលនោះ ជាពេលគ្រោះជោកគ្រោះជាំ ធ្លាក់មកលើអារ្យធម៌យើង នាំឲ្យមិនបានចម្រើនលូតលាស់ ។

៤-អារ្យធម៌សម័យបច្ចុប្បន្ន

សម័យនេះ យើងពុំបាច់រៀបរាប់ច្រើនទេ ព្រោះជាពេលដែលយើង-គេទាំងអស់គ្នា ធ្លាប់បានឃើញបានយល់នឹងភ្នែក សព្វៗខ្លួនហើយ ។

ប៉ុន្តែគួរសង្កេតតែមួយចំណុចគឺ៖ ត្រង់សម័យកាលនេះមានចែកជាពីរភាគគឺ៖ សម័យ អាណាព្យាបាលបារាំង និងសម័យឯករាជ្យ ។

ក្នុងសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង អារ្យធម៌យើងត្រូវទទួលការគ្របដណ្តប់អំពីអារ្យធម៌ បស្ចិមប្រទេស ដូចមានទំនៀមទម្លាប់ផ្សេងៗ ក្នុងអាពាហ៍ពិពាហ៍ ក្នុងសុដីវធម៌ ក្នុងគ្រឿង អលង្ការជាដើម ដែលខ្មែរនិយមជាប់ដល់សព្វថ្ងៃ ។ ដើមហេតុដែលនាំឲ្យយើងទទួល អារ្យធម៌ពីបស្ចិមប្រទេសដូច្នោះ ព្រោះកាលនោះ យើងទើបតែច្នៃផុតវិបត្តិពីមុនមក ដូច យើងអធិប្បាយក្នុងវគ្គទី ៣ រួចមកហើយខាងលើ ។ ម៉្យាងទៀតអារ្យធម៌បស្ចិមប្រទេស ជា អារ្យធម៌ខ្លាំងក្លា អាចមានកម្លាំងគ្របដណ្តប់ទៅលើអារ្យធម៌ជនជាតិដីទៃ ហើយជួនជា អារ្យធម៌ខ្មែរយើងកំពុងវិបត្តិផង អាការទោរទន់របស់យើងក៏លំខិនទៅក្លាមទៅ ឧបមាដូច មនុស្សដែលទើបតែងើបពីលើពុំទាន់មានកំឡាំងពលល្អ កាលបើត្រូវគេប្រទាញទៅខាងណា

ក៏ទន់ទៅតាមគេយ៉ាងឆាប់រហ័ស ។ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាក្តី ក៏ជនជាតិខ្មែរយើងមិនលះ
បង់កេរ្តិ៍ដំណែលខ្លួនឲ្យអស់ឡើយ ហេតុនេះបានជាអារ្យធម៌ខ្មែរនៅតែមានរូបជានិច្ច ។

ចំណែកសម័យឯករាជ្យវិញ ជាសម័យមានកំណើតថ្មី គឺការកសាងជាតិគ្រប់វិស័យ
ចាប់ផ្តើមឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័សរាន់បំផុត ដូច្នេះបានជាគ្រាន់តែប៉ុន្មានឆ្នាំ យើងរៀបចំអារ្យធម៌
យើងឲ្យរៀបរយសមរម្យ និងយសយើង ជាស្រុកឯករាជ្យពេញលេញ ក្រោមការដឹកនាំ
នៃសម្តេចព្រះ **នរោត្តម-សីហនុ** ជាទីគោរពនៃយើងរាល់គ្នា ។

សារុបសេចក្តីទៅ ឃើញថាខ្មែរយើងមានអារ្យធម៌មួយផ្ទាល់របស់ជាតិពិតប្រាកដណាស់
ដូចមានសំអាងទៅលើហេតុការណ៍ជាប្រវត្តិសាស្ត្រវែងឆ្ងាយដែលអធិប្បាយមក ហើយនេះ ។

សាខានៃអារ្យធម៌ខ្មែរ

បានជាជនជាតិភាគតិចទទួលស្គាល់ថា ខ្មែរយើងមានអារ្យធម៌មួយមែននោះ ដោយសារយើងមានភស្តុតាង នូវសាខាផ្សេងៗ នៃអារ្យធម៌ សំរាប់បង្ហាញគេគ្រប់បែបយ៉ាង ដូចអារ្យធម៌របស់ជាតិភាគតិចដែរ ។ អារ្យធម៌យើង ដែលចែកចេញជាសាខាធំៗ ពីរគឺ វប្បធម៌ ១, សង្គមធម៌ ១ និងមានមែកធាងបន្ទាប់បន្សំបែកចេញទៅទៀតនោះ យើងអាចលើកយកមកបញ្ជាក់បាន ដូចតទៅនេះ ៖

ទីមួយ- ផ្នែកវប្បធម៌ (Domaine Culturel)

ក្នុង «វប្បធម៌» គេសង្កេតឃើញ ការបញ្ជាក់គ្រប់ចំណុចដូចមានរៀបរាប់ហូរហែខាងក្រោមគឺ ចែកចេញជាបីផ្នែកធំៗ មាន ៖

១- អំពីការចេះដឹង (Connaissances)

ជាដំបូងឡើង ជនជាតិយើងវិះគិតបង្កើតជាការចេះដឹងផ្សេងៗ សំរាប់ឲ្យឃើញថាជាអារ្យធម៌មួយនឹងគេឡើង ដោយមានចែកចេញជាធាងតូចៗ ទៀតគឺ ៖

ក- ជំនឿផ្សេងៗ (Croyances)

តាំងពីដើមរហូតមក ខ្មែរយើងបង្កើតជំនឿសម្រាប់ជាមធ្យោបាយរួមសាមគ្គី ព្រោះគេយល់ថា កាលណាមនុស្សមានជំនឿដូចគ្នា គេនឹងចេះរាប់រកគ្នាបានជិតស្និទ្ធ ។ ជំនឿដំបូងរបស់ជនជាតិយើង ដូចជា ការជឿខ្មោចបីសាចនៅដើមឈើធំ បង់បត់ព្រៃភ្នំ និងព្រះភូមិរក្សាស្រុកជាដើម ។

ខ. បើគេជឿខ្មោចជួរចំបូរជាមួយគ្នា គេតោងរាប់រកគ្នា, បើគេទៅគោរពដើមឈើជាមួយគ្នា ក៏គេរាប់រកគ្នាកើតសាមគ្គីឡើង ។

ខ- លទ្ធិ (Religion)

ដំបូងយើងបង្កើតលទ្ធិប្រកាន់ខ្មោចជួរចំបូរឲ្យមានល្បឿនប្រគំរួចទៅយើងបានចម្លងបែបមកពីប្រទេសខ្មែរ ត្បិតយល់ថាក្នុងការគោរពលទ្ធិណាមួយរួមគ្នា នាំឲ្យមនុស្សចេះចង់សាមគ្គីគ្នា ហើយក្នុងលទ្ធិនីមួយៗ នោះ មានគោលគំនិតសម្រាប់ជាបទពិចារណាច្រើនផង ទៅថ្ងៃក្រោយ ដូចជាលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ជាដើម ។

ម៉្លោះហើយទើបគេនិយមលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ ហើយទាញយកលទ្ធិនេះ មកលាយជាមួយជំនឿចាស់របស់ខ្លួន ដែលមានស្រាប់ពីមុនមកផង ។

គ- សីលធម៌ (Morale)

ពិតមែនតែអារ្យធម៌ដំបូងពុំបានចងក្រងជាក្បួនទេ តែមានការណែនាំខាងសីលធម៌ក្នុងជំនឿ ក្នុងទម្លាប់ ធ្វើតៗ គ្នា ដូចជាការប្រាប់ប្រាមក្មេងកុំ

ឲ្យដេកខ្ពស់ជាងចាស់ខ្លាចយាយចាស់ចាក់ទឹកបាយលើ កុំស៊ីបាយឲ្យរុះខ្លះខ្លាយ ព្រះមេ
ប្រទេច កុំលួចរបស់គេវារលួយដៃនិងមានពាក្យទំនៀមជាច្រើនទៀតសម្រាប់ឲ្យដំបូន្មានដល់
ក្មេង ។ បានជាបង្កើតឲ្យមនុស្សជឿ ហើយខំធ្វើឲ្យត្រូវតាមមិនហ៊ានខុសដូច្នោះ ត្បិតនិយម
ទៅតាមផ្នត់គំនិតមនុស្សជាន់ដើម ដែលពុំទាន់ចេះយកស្មារតីវិះគិតជ្រៅជ្រះមកប្រើនៅ
ឡើយ ។

ឃ~ ទស្សនវិជ្ជា (Philosophie) ក្នុងវប្បធម៌នៃជាតិនីមួយៗ ត្រូវតែមានទស្សន
វិជ្ជាជាប្រដាប់សញ្ជឹង ត្រិះរិះក្នុងវិចារណញ្ញាណ ហេតុនេះ បានជាដំបូងខ្មែរតែងភ្ជាប់គំនិត
ទៅក្នុងសិល្បៈ ឬក្នុងជំនឿ ក្នុងទំនៀមទំនៀមអស់ គឺថា បើធ្វើអ្វីៗ សុទ្ធតែរកន័យក្នុងនោះ
សិន ពុំព្រមធ្វើដោយគ្មានន័យឡើយ ។ បន្ទាប់មក យើងខិតខំបញ្ចូលទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធ ដែល
ជាគោលទស្សនវិជ្ជាដ៏បំផុតក្នុងលោក មកក្នុងអារ្យធម៌យើង តាំងពីពុទ្ធពិចារណ៍រហូតដល់
ទំនៀមប្រពៃណីពុទ្ធនិយម ហើយដែលសព្វថ្ងៃ ទស្សនវិជ្ជានេះ ទទួលបានខ្ពង់ខ្ពស់ក្នុង
សន្តានចិត្តជនជាតិខ្មែរយើង ។

ង~ វិទ្យាសាស្ត្រ (Sciences) បើមើលតែបន្តិចហាក់ដូចជាមែកធាងសំខាន់នេះ
គ្មានក្នុងវប្បធម៌ជាតិយើងទេ តែបើសង្កេតឲ្យជ្រៅ យើងឃើញពីបុរាណកាល វិទ្យាសាស្ត្រ
ខ្មែរមានសន្ទុះខ្លាំងណាស់កសុតានៅក្នុងបច្ចេកទេសនៃស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទអង្គរ ដូចជាការ
គូរផែនទីហាត់ដោ ការលើកផែនថ្ម ការស្នូធ្វើថ្ម ធ្លាក់ថ្ម និងការធ្វើប៉ារត បំភ្លឺពេញ
ប្រាសាទ ។ល។

២- អំពីការផ្សាយ (Publication-Diffusion)

កាលណាបង្កើតបានជាចំណេះចេះដឹងរួចហើយ តោងមានមធ្យោបាយសម្រាប់
ផ្សាយ នូវចំណេះទាំងនេះទៀត គឺមាន ៖

ក~ អក្សរសិល្ប៍ (Littérature) អក្សរសិល្ប៍នេះ ពោលសំដៅគោលមតិទូទៅ
ដែលកត់ត្រាអំពីចំណេះវិជ្ជា ហើយផ្សាយចេញតាមវិធីតាក់តែងច្រើនបែបយ៉ាងគឺ ៖ តាម
ការចងចាំត ។ គ្នា ការនិទានប្រាប់គ្នា ការសំដែងកាយវិការ ការសរសេរ ការអាន ។ល។
ដូច្នោះ គ្រប់ចំណុចក្នុងវប្បធម៌ តែងប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងអក្សរសិល្ប៍នេះជានិច្ច ហេតុនេះបាន
ជាគេរមែងចាប់អារម្មណ៍ណាស់ លើអក្សរសិល្ប៍ កាលណាគេចង់យល់ច្បាស់នូវអារ្យធម៌
របស់ជនជាតិណាមួយ ។ មែកធាងនេះមានច្រើនណាស់នៅក្នុងវប្បធម៌យើង ដូចជារឿង

ព្រេង រឿងប្រឌិត រឿងបែបឧបទេស (Didactique) ។ល។ ដែលមានចារទុកក្នុងសាស្ត្រា ឬ ក្រាំង គម្ពីរ ក្បួនខ្នាតផ្សេងៗ ផង ។

ខ~ សិល្បៈ (Arts) សិល្បៈជាការសំដែងចេញនូវមនោសញ្ចេតនា និងលក្ខណៈ ចរិយារបស់មនុស្ស ហើយដែលកើតឡើងព្រមគ្នាជាមួយមនុស្សដែរ ។ ខ្មែរយើងបានយក ចិត្តទុកដាក់បំផុត តាំងពីកើតជាជាតិមួយនឹងគេមក ដូចមានភស្តុតាងនៅក្នុងច្បាប់រំពាស់ ។ របស់អ្នកស្រុកជាន់ដើម មានគ្រុធិ រាំស្នែងទន្សោង រាំគោះអង្រែ និងបទបែបទំនុកច្រៀង ឬក្បួនរក្សាចរនាជាដើម ។ ក្រោយដែលបានទទួលឥទ្ធិពលអារ្យធម៌ពីបរទេសខ្លះមកទៀត សិល្បៈយើងក៏រីកចំរើនជាលំដាប់ រហូតដល់បានឈ្មោះថាជា សាសន៍សម្បូណ៍ទៅដោយ សិល្បៈ ក្នុងចំណោមប្រទេសទាំងឡាយនៅភូមិភាគចុងបូព៌ា ។

គ~ អក្សរ-ភាសា (Ecriture-Langage) អក្សរ និងភាសាមានមុខងារផ្សាយនូវ វប្បធម៌សំខាន់ជាងគេ ព្រោះថា ជាដំបូង នឹងឲ្យជនជាតិខ្លួន ក្រេបជញ្ជក់នូវចំណេះវិជ្ជា ដែលមានមកហើយនោះបាន ទាល់តែបង្កើតពាក្យសំដីឲ្យមានគ្រប់គ្រាន់ និងធ្វើជាតួអក្សរ ប្រើប្រាស់បានគ្រប់សព្វផង ទើបការផ្សាយចំណេះនោះ មានឯកភាពល្អ ព្រមទាំងទទួល ផលបានជាទីពេញចិត្ត ដោយហេតុអក្សរនិងភាសានេះ អាចរាលដាលទៅឆ្ងាយគ្រប់ទិសទី ឥតកំបាំងឡើយ ។ អាស្រ័យហេតុនេះ បានជាមនុស្សដើមខ្មែរយើង បានបង្កើតពាក្យ និយាយប្រស្រ័យ ទាក់ទងគ្នាបានតាំងពីមុនអារ្យធម៌ឥណ្ឌា ចូលមកស្រុកយើងទៅទៀត លុះក្រោយមក ទើបបង្កើតបានជាអក្សរសម្រាប់សរសេរផ្សាយនូវសំដីនិងភាសានេះឲ្យបាន ពេញលេញ ដែលអាចកត់ត្រាទុកជាលក្ខខណ្ឌបាន ។

ឃ~ ព័ត៌មាន (Information) វិធីផ្សាយតាមរយៈព័ត៌មាននេះ ពីដើមមក ពុំសូវ មានឥទ្ធិពលប៉ុន្មានទេ ព្រោះព័ត៌មានដឹងឮទៅណាមកណា បានតែតាមរយៈអ្នកពោល អ្នកនិយាយដោយមាត់ ប៉ុន្តែនៅបច្ចុប្បន្ននេះ ព័ត៌មាននៅប្រទេសយើង ក៏រីកចំរើនដូចគ្នា នឹងព័ត៌មាននៅប្រទេសនានាដែរ ដូចជាសៀវភៅទ្រឹស្តី ទស្សនាវដ្តី សារព័ត៌មាន វិទ្យុ ទូរទស្សន៍ ។ល។

៣- អំពីការអនុវត្តន៍ (Application)

ក្រោយពីការបង្កើត និងការផ្សាយនេះហើយ គេត្រូវតែប្រើការអនុវត្តន៍ នៅមានការ អនុវត្តន៍នៃអារ្យធម៌ក្នុងសង្គមជាតិទៀត ។ វិធីអនុវត្តន៍នេះ គេរកឃើញថា តើគេអនុវត្តតាម

ផ្លូវណាខ្លះនោះ គឺ ៖

ក~ ទំនៀមទំលាប់ (Moeurs et Coutume) កាលបង្កើតបានជាជំនឿហើយ ក៏ ផ្សាយចេញបានជាការចូលចិត្តអ្វីមួយឡើង ។ អ្នកស្រុកនាំគ្នាយកគោលគំនិតឬទ្រឹស្តីនោះមក ទម្លាប់មកប្រើក្នុងជីវភាពរបស់ខ្លួន រហូតទៅជាទំនៀមជាប់លាប់ ពុំងាយនឹងរលុបរលាយ បានឡើយ ដូចជាពិធីដែលគេធ្វើក្នុងការប្រកក់ទារក អាពាហ៍ពិពាហ៍ បូជាសព ជាដើម គឺជាទំនៀមទម្លាប់នេះទៀត ដែលជាការផ្តិតជាប់នូវរូបភាពអារ្យធម៌ ទៅក្នុងការរស់នៅរបស់ អ្នកស្រុកសាមញ្ញទូទៅ តាំងពីទីក្រុងដល់ស្រែចំការ ។

ខ~ ការសិក្សា-អប់រំ (Enseignement-Education) ជនជាតិយើងយកចិត្តទុក ដាក់ណាស់ ក្នុងកិច្ចបង្ហាត់បង្រៀននិងណែនាំគ្នាឲ្យបានល្អប្រសើរ ។ គេរកឃើញដានជា ច្រើនបង្ហាញឲ្យយើងដឹងថា ការសិក្សាកើតមានក្នុងអារ្យធម៌យើង បន្ទាប់គ្នាពីការកើតមាន ចំណេះនីមួយៗក្នុងអារ្យធម៌ដែរ ។ បានសេចក្តីថា កាលណាចំណេះវិជ្ជាណាមួយកើតឡើង បានភ្លាម មានការសិក្សាភ្លាមមួយរំពេចនោះដែរ ហើយបើឃើញមានឧត្តមគតិណាប្រពៃ គេក៏ត្រង់ត្រាប់អប់រំខ្លួនឯងឬអ្នកជិតខាង នៅពេលភ្លាមនោះដែរ ប៉ុន្តែការសិក្សានិងអប់រំ ជំនាន់ដើម ច្រើនធ្វើតាមពាក្យទូន្មានផ្ទាល់មាត់ ឬតាមសាស្ត្រាស្លឹករឹតនៅដោយវត្តអារាម ផ្សេងៗ ។ នៅគ្រាសព្វថ្ងៃ ការសិក្សាអប់រំ បានឡើងដល់ថ្នាក់ទី ១ នៃវប្បធម៌យើង ដោយ មានប្រើប្រាស់វិធីសាស្ត្រសម័យថ្មីត្រឹមត្រូវផង ។

គ~ ល្បែង-កីឡា (Jeux-Sport) ជាអង្វែងហើយ ជនជាតិខ្មែរបានបង្កើតល្បែង ច្រើនបែបច្រើនយ៉ាង សម្រាប់លំហែការអផ្សុក នឹងបង្ហាត់ខាងកាយសម្បទាឲ្យបានមាំទំល្ល ល្បែងទាំងនេះនៅពេលបច្ចុប្បន្នខ្លះក៏ក្លាយទៅជាកីឡាសំខាន់ ។ ដោយមានបញ្ចូលថែមនូវវិធី សាស្ត្រទំនើបថ្មី ។ ល្បែងដែលយើងសម្គាល់បានថាមានមកយូរហើយនោះ ដូចជា ល្បែង ទាញព្រីត្រ ចោលឈូង ទល់អង្រែ វាយកូនគោល ទាត់សី ប្រដាល់ បោកចំបាប់ គុន ដំបង ។ល។ ហើយដែលសព្វថ្ងៃនេះ មានខ្លះប្រែក្លាយទៅជាកីឡាយ៉ាងសុទ្ធសាធ ។

ទី៣- ផ្ទៃកសិកម្មសង្គម (Domaine Social)

កាលណាផ្នែកវប្បធម៌កើតមានសព្វគ្រប់ឡើងហើយ ខាងសង្គមធម៌ក៏ត្រូវតែលូតលាស់ តាក់តែងឡើងជាបន្ទាន់ដែរ ប៉ុន្តែបើមើលតាមប្រវត្តិសាស្ត្រ យើងឃើញថា ក្នុងពេលដំបូង សង្គមធម៌ខ្មែរក៏ចំរើនណាស់ដែរ តែនៅសម័យត្រូវធ្លាក់ខ្លួនដោយអំណាចសង្គ្រាម យើងក៏ បាត់បង់ស្ទើរតែអស់ ។ មែកធាងនេះយើងទើបតែសាងឡើងវិញនៅពេលបានឯករាជ្យហើយ ដូចជា ៖

១- អំពីសង្គមវិទ្យា (Sociologie)

គឺជាបែបបទសិក្សាសម្រាប់ពិនិត្យសង្គ្រាម និងប្រតិបត្តិផង នូវគម្រោងការខាង ៖

ក- សេដ្ឋកិច្ច (Economie) ពោលគឺការស្វែងរកផលិតផល ដើម្បីផ្តល់ជូនសង្គម ជាតិរូបកោតទ្រព្យសម្រាប់ទ្រទ្រង់ប្រទេស បើនិយាយឲ្យចំគឺធនធានជាតិមានពីធនធាន ធម្មជាតិរហូតដល់ការស្ថាបនាថ្មីៗទៀត ។

ខ- សង្គមកិច្ច (Sociale) ការរៀបចំឲ្យមានរបៀបរៀបរយ និងមធ្យោបាយក្នុង អាជីវកម្មផ្សេងៗ នៃមនុស្សក្នុងប្រទេស ព្រមទាំងឲ្យមានការសុខស្រួលបានទូលំទូលាយក្នុង ជីវភាពផង ដូចជាឲ្យមានមន្ទីរព្យាបាលជម្ងឺ មានការទាក់ទងគ្នាបានស្រួល មានគ្រឿង បរិភោគ-ឧបភោគគ្រប់គ្រាន់ ។ល។

គ- នយោបាយ (Politique) ល្អិតកិច្ចកលគ្រប់បែបយ៉ាងសម្រាប់ដោះស្រាយបញ្ហា ជាតិ និងរិះរកផល ទាំងខាងផ្លូវចិត្ត-ផ្លូវសម្ភារៈ ផ្តល់ឲ្យប្រទេសជាតិមានកិត្តិយស ដើម្បី ឲ្យស្របនឹងសេចក្តីត្រូវការចាំបាច់ ដោយមានតាំងជាផែនការជាក់លាក់សម្រាប់ធ្វើឲ្យបានប៉ុ ច្តើងទាំងក្នុងប្រទេស ទាំងកិត្តិយសឯក្រៅប្រទេស ។

ឃ- នីតិសាស្ត្រ (Juridique) ច្បាប់ទម្លាប់សម្រាប់ជាលក្ខខ័ណ្ឌក្នុងការប្រតិបត្តិ នៃ ដំណើរជីវិតឲ្យបានយុត្តិធម៌ត្រឹមត្រូវល្អ សមរម្យជាប្រទេស ជាសញ្ជាតិក្នុងមហាសង្គមមួយ ។
ខ. ច្បាប់រដ្ឋប្បវេណី ច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ។ល។

ង- អំពីសង្គមសម្ភារៈ (Equipement sociale)
នេះជាចំណុចមួយ ខាងការផ្គត់ផ្គង់ជាប្រដាប់ប្រដា ឬបែបផែនដែលចែកចេញជា ៖

ក- ប្រដាប់ប្រដាប្រើប្រាស់ (Instruments) ដូចយ៉ាងប្រដាប់ប្រើក្នុងគ្រួសារ

មានសំពត់អាវជាដើម ក្នុងកិច្ចការបង្កើនផលមានគ្រឿងឧស្សាហកម្មជាដើម ឬការរក្សាការ ពារសុខភាព មានឱសថជាអាទិ៍ សំរាប់ជួយបំប៉នឲ្យសង្គមជាតិ មានស្ថិរភាពល្អគ្រប់គ្រាន់ ។

ខ~ វិធីសាស្ត្រឬបច្ចេកទេស (Technique) ជាបែបពត៌ហាត់ឲ្យមានរបៀប បែបផែន ឬកិច្ចការឯកទេសពិសេសដោយឡែកខាងចំណេះដឹង ដូចជាគ្រឿងចក្រ គ្រឿងយន្តជាដើម ដែលសង្គមជាតិនានានៅបច្ចុប្បន្នកាលនេះ កំពុងតែត្រូវការណាស់ ។

គ~ របររកស៊ី-វិជ្ជាជីវៈ (Métiers) មុខងារដោយឡែកៗពីគ្នាសម្រាប់ចែកផលឲ្យ មនុស្សរស់នៅបានស្រួលទីទៃ ។ តាមការប៉ិនប្រសប់របស់ខ្លួនដោយទទួលផលអំពីមុខរបរ ទាំងនោះ ព្រោះបើគ្មានមុខរបរចែកដល់មនុស្សគ្រប់គ្នាទេ គឺនៅពុំទាន់មានការសម្បូរណ៍ សប្បាយដែរ ។

៣~ អំពីសង្គមនិម្មាណ (Structure sociale)

ត្រង់នេះជាការចែកនាទីគ្នា ដោយក្រុមៗ ដើម្បីកសាងជាក្រុម ជាពួកសមាគមមួយៗ សម្រាប់ចាត់ការតាមកម្លាំង កសាងជាតិដែលចែកជា ៖

ក~ ស្ថាប័ន (Institutions) ដែលហៅថាស្ថាប័ននេះ គឺជាវិធីរូបរួមកម្លាំងគ្នា ដែល គេរៀបចំឲ្យមានជាអង្គការទទួលមុខការគិតខាងវឌ្ឍនធម៌ជូនជាតិគ្រប់វិស័យ តាមការចូល ចិត្តនៃជនជាតិមួយពួកៗ មួយក្រុមៗ ដូចជាអង្គការខាងសង្គមកិច្ច វប្បធម៌ (មានសមាគម) អង្គការខាងនយោបាយ (គណៈបក្ស-ក្រុម-ចលនា) អង្គការខាងសេដ្ឋកិច្ច (មានសហករណ៍- ក្រុមហ៊ុន) ជាដើម ។

ខ~ វណ្ណវិភាគ (Division Sociale) របៀបចែកងារសក្តិមនុស្សទៅតាមក្រុម ញាតិ តាមមុខងារ តាមធនធាន ។ល។ ដែលមនុស្សពួកនីមួយៗ និយមរាប់រកតាមការត្រូវ អធ្យាស្រ័យ ។ ប៉ុន្តែ ការចំរើននៃមនុស្ស តែងមានរបៀបប្រែប្រួលក្នុងវណ្ណវិភាគនេះច្រើន ដែរ ។

ប្រភពនៃអារ្យធម៌ខ្មែរ

យើងធ្លាប់យល់មកហើយ ដែលសំគាល់ពេញលេញជា «អារ្យធម៌» មួយបាន ព្រោះ មានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់បញ្ជាក់ឲ្យឃើញថា ៖ ការចេះដឹងដុះចេញមកពីជាតិនោះ ។ ដោយ ខ្លួនឯងច្បាស់ប្រាកដ សម្រាប់ជាគ្រឿងសម្គាល់នូវចំណេះវិជ្ជា ឬលក្ខណៈសេចក្តីចំរើនរបស់ ជាតិ ។

អារ្យធម៌ខ្មែរយើងមានរូបរាងឡើងបន្តិចម្តងៗ មកជាអង្វែងហើយ បើគិតតាមប្រវត្តិ- សាស្ត្រយើងឃើញថា អារ្យធម៌ខ្មែរចាប់ផ្តើមមានមក តាំងពីមុនគ្រិស្តសតវត្សទៅទៀត ។ អារ្យធម៌ដំបូងនោះ គឺជាកម្រងការចេះដឹងផ្សេងៗមាន ភាសា ភ្លេង ចំរៀងទំនៀម ។ល។ របស់ជនជាតិដើម គឺកុលសម្ព័ន្ធ ឬរដ្ឋរាសី (Autochtones) ដែលរស់នៅស្រាប់លើផែនដី ខ្មែរយើងដូចជា គួយ សំរែ ព័រ ក្នុង ហើយដែលសព្វថ្ងៃពិតមែនតែពួកនេះ ទៅជាអ្នក នៅដោយព្រៃហាក់ដូចពុំសូវមានវឌ្ឍនធម៌ តែជនជាតិទាំងនេះបានទុកកេរ្តិ៍អារ្យធម៌ឲ្យយើង ច្រើនរួចមកហើយ ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយពេលដែលកសាងបានជារូបរាងហើយ អារ្យធម៌យើងក៏ ត្រូវទទួលឥទ្ធិពលខ្លះ ៗ អំពីអារ្យធម៌ជនជាតិផ្សេងៗ ដែលធ្លាប់ចូលមកអាស្រ័យនៅក្នុង ស្រុកយើង ។ ព្រោះជាធម្មតា មនុស្សបុរាណឬសព្វថ្ងៃ សុទ្ធតែត្រូវការបញ្ចូលបន្ថែម ការ ចេះដឹងពីគេឯងយ៉ាងនេះ ដូចមានសេចក្តីបញ្ជាក់តទៅ អំពីប្រភពដែលចូលមក ៖

ក~ ប្រភពឥណ្ឌា

អារ្យធម៌ឥណ្ឌាជាអារ្យធម៌ខ្លាំងក្លា ព្រោះមានមកក្នុងអាណាចក្រឥណ្ឌាជាច្រើនសតវត្ស មុនគ្រិស្តសករាជបានឆ្លងចូលក្នុងប្រទេសយើង តាមរយៈព្រាហ្មណ៍កៅណ្ឌិន្យ កាលពី សតវត្សទី ១ នៃគ្រិស្តសករាជ ហើយបានផ្សាយពាសពេញលើប្រទេសយើងតាំងពីកាលនោះ មកដូចជា ភាសាសំស្ក្រឹត លទ្ធិសាសនា និងទំនៀមជាច្រើន ដែលក្លាយទៅជាទំនៀម ទម្លាប់សាមញ្ញរបស់អ្នកស្រុកយើង ដោយហេតុពួកព្រាហ្មណ៍ទាំងនោះ បានឡើងជាកូន គ្រងរាជ្យលើទឹកដី ។

ខ~ ប្រភពចិន

តាមការសង្កេត អារ្យធម៌ចិនបានចូលមកកាន់ស្រុកយើងចាប់ពីសតវត្សទី ៣ ឬទី ៤ តាម

រយៈពេលអន្តរាប្រវេសន៍ជាតិចិនដែលនាំទំនិញចេញចូល ហើយខ្លះក៏មកតាំងទីលំនៅជាប់
លាប់នឹងស្រុកយើង ព្រមទាំងមានប្រពន្ធកូនពង្រីកគ្រួសារ ហើយបង្កាត់ ហ្វឹកហ្វឺនអារ្យធម៌
ចិនតាមរយៈក្រុមញាតិរបស់ខ្លួនបន្តិចម្តងៗ ជាពិសេស គឺទំនៀមទម្លាប់សម្រាប់ប្រតិបត្តិក្នុង
ការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃនិងជំនឿផ្សេងៗច្រើនទៀត ។

គ~ ប្រភពបស្ចិមប្រទេស

អារ្យធម៌នេះ បានហូរចូលមកស្រុកយើង នៅចុងសតវត្សទី ១៩ តែមានឥទ្ធិពលខ្លាំង
ក្លាណាស់ ព្រោះជាប់មកជាមួយពួកអ្នកមានអំណាចធ្វើជាអាណាព្យាបាលប្រទេសយើង ។
ហេតុនេះ ទើបមានសន្ទុះយ៉ាងរហ័ស នាំឲ្យយើងរើសយកសុដីរធម៌ សំលៀកបំពាក់ និង
បែបបទសិល្បៈខ្លះៗពីពួកនេះ ហើយកាន់តែរីកចំរើនឡើង រហូតសព្វថ្ងៃនេះ ។

ឃ~ ប្រភពផ្សេងៗ

ដែលហៅថាប្រភពផ្សេងៗ គឺដើមកំណើតមែកធាងខ្លះនៃអារ្យធម៌យើង ត្រូវមកពីស្រុក
ជិតខាងឬស្រុកទេសដែលធ្លាប់បានប្រាស្រ័យគ្នាកាលពីដំនាន់ដើម ដូចជាជាតិ ជា ម៉ាឡេ
មន សៀម លាវ យួនជាដើម ។ ការត្រង់ចូលពីពួកនេះ ច្រើនតែជាពាក្យសំដី ឬទំនៀម
បន្តិចបន្តួចក្នុងជីវភាពសាមញ្ញ ។ ផលដែលត្រង់ចូលមកនេះ ជាច្រើនដែលជនជាតិទាំងនេះ
បានក្រេបយកផលពីយើងទៅបំប៉នអារ្យធម៌គេក្រាស់ក្រែលដែរ ។

ដូច្នោះ យើងបញ្ជាក់បានថា ទោះបីជាអារ្យធម៌កំណើតដើមរបស់យើង ត្រូវទទួល
ឥទ្ធិពលអារ្យធម៌ពីទីនានាច្រើនប្រភពដូចពោលមកហើយ មកបន្ថែមផងក៏មាន ក៏យើងនៅ
តែមានលក្ខណៈមួយជាលក្ខណៈជាតិយើងឥតឲ្យបាត់បានឡើយ ហើយអារ្យធម៌នានានោះ
គ្រាន់តែជារណបសំរាប់ធ្វើឲ្យអារ្យធម៌ដើមរបស់យើង រិតតែមានទ្រង់ទ្រាយល្អឡើងប៉ុណ្ណោះ ។
ហេតុនេះទើបយើងទទួលស្គាល់បានថា ខ្មែរមានអារ្យធម៌មួយជាក់ប្រាកដរបស់ខ្លួន ពុំមែន
ទើបតែយកបែបតាមគេទេ ហើយកេរ្តិ៍សំណល់អារ្យធម៌ដើមនោះ អ្នកប្រាជ្ញសព្វថ្ងៃទទួល
ស្គាល់គ្រប់គ្នា ឱយឈ្មោះថាអារ្យធម៌អូស្ត្រូ-អាស៊ី (Austro-Asiatiques) ដែលមានកំណើត
ដើម នៅលើដែនដីនានា ជាកោះ ជាជ្រោយ នៅតាមសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិក ដែលផ្ទុយឆ្ងាយពី
អារ្យធម៌ឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប (Indo-Européennes) ដែលមានកំណើតនៅឥណ្ឌា និងអឺរ៉ុប ។

គោលនិយមនៃអារ្យធម៌ខ្មែរ

ក្នុងអារ្យធម៌ខ្មែរ បើដេញដោលសង្កេតទៅជាពួក ជាក្រុមតាមគោលនិយមផ្សេងៗគ្នា នោះ គេអាចចែកចេញបានជាបួនផ្នែក ឬបួនចលនា ដូចតទៅ ៖

១~ ព្រហ្មនិយម (Brahmanisme)

២~ ពុទ្ធនិយម (Bouddhisme)

៣~ ខេមរនិយម (Khmérisme)

៤~ បរទេសនិយម (Influence étrangère)

បានជាគេរាប់បានថា អានុភាពនៃគោលនិយមទាំងនេះ ជាគោលនិយមនៃអារ្យធម៌ យើងបាន ព្រោះក្នុងវប្បធម៌ខ្មែរ បានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់នូវការដិតជាប់លាយឡំដោយ ទំនៀមនៃឥទ្ធិពលទាំងនេះជាដរាប ដូចមានសេចក្តីអធិប្បាយតទៅនេះ ៖

១~ ព្រហ្មណិយម

គោលនិយមនេះបានបង្កើតវប្បធម៌ខ្មែរឲ្យដេកដួលទៅតាមទម្លាប់នៃលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ ដូច ជាការចោទនិងការដោះស្រាយផ្សេងៗ ក្នុងបញ្ហាវប្បធម៌ និងសង្គមធម៌សុទ្ធសឹងតែយក ទំនៀមព្រាហ្មណ៍មកផ្សំបញ្ចូលជាដរាប ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ ចលនានេះបានជ្រាបចូលក្នុង សន្តានចិត្តខ្មែរគ្រប់ៗ គ្នា តាំងពីសម័យដែលខ្មែរយើងនិយមរាប់អានលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ពីសតវត្ស ទី ១ ដល់ទី ១៤ នៃគ្រិស្តសករាជ ។

២~ ពុទ្ធនិយម

ពុទ្ធនិយមបានមកផ្លាស់វេនពីព្រហ្មណនិយម ចាប់តាំងពីសតវត្សទី ១៣ នៃគ្រិស្តសក រាជ គឺជាពេលដែលខ្មែរប្តូរការគោរពរាប់អានពីលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ មកពុទ្ធសាសនាវិញ ។ ឱវាទព្រះពុទ្ធបានជ្រួតជ្រាបចូលមកក្នុងសន្តានចិត្តខ្មែរគ្មានសល់ម្នាក់ បណ្តាលឲ្យខ្មែរយើង ជ្រើសរើសយកទស្សនៈរបស់ព្រះពុទ្ធ មកធ្វើជាការផ្គូផ្គងក្នុងវប្បធម៌ខ្មែរ ។ ដូច្នោះ បញ្ហា គ្រប់បែបក្នុងអារ្យធម៌ ចលនានេះសំអាងយកគោលគំនិតព្រះពុទ្ធ មកចោទនិងដោះស្រាយ ទាំងអស់ ដូចជាការជឿកម្ម-ផល ជាដើម ។

៣~ ខេមរនិយម

គោលនិយមទី ៣ នេះ ប្លែកពីមុនៗ ដោយពុំបានយកគោលពីលទ្ធិណា ឬសាសនា ណាឡើយ គឺជាប្រឌិតតាមការណ៍ ដែលគេធ្លាប់ឃើញពិតជាក់ស្តែងក្នុងសង្គមជាតិខ្មែរតែ

ម្តង ។ គឺថា បើស្រុកទេសយើងជួបប្រទះនឹងបញ្ហាអ្វី ។ បញ្ហានោះក៏បានជាការផ្តួចផ្តើម
គំនិត កកើតជាបញ្ហាក្នុងវប្បធម៌នឹងសង្គមជាតិឡើង ។ ដូច្នោះ បញ្ហាដែលកើតក្នុងគោល
និយម ពុំមានរបៀបជាអច្ឆិរយ (Merveilleux) ឡើយ គឺសុទ្ធសឹងតែជាភាពពិតមែនទែនដែល
ស្របទៅនឹងលោកីយសច្ចៈ (Réel) ទាំងស្រុង ។

៤- បរទេសនិយម

គោលនិយមនេះ សំដៅដល់គោលគំនិតផ្សេង ។ ដែលពុំស្របតាមលទ្ធិព្រាហ្មណ៍
សាសនាព្រះពុទ្ធឬជាទំនៀមសុទ្ធសាធរបស់ខ្មែរដែលធ្លាប់មានមក ។ ប្រទេសយើង ទើបតែ
មានគោលនិយមនេះកើតឡើង ក្នុងរវាងដែលប្រទេសខ្មែរត្រូវធ្លាក់ខ្លួនគ្រាំគ្រា ហើយបរទេស
នាំយកគោលគំនិតពីស្រុកគេមកផ្សាយបញ្ចូល ។ ប៉ុន្តែ គោលនិយមនេះមានឥទ្ធិពលខ្លាំងក្លា
ច្រើនណាស់ក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ន ព្រោះមនុស្សទូទៅក្នុងសាកលលោក ច្រើនចូលចិត្តគោល
និយមបែបនេះ ។ សព្វថ្ងៃគេឃើញនៅសល់គោលនិយមនេះពាសពេញ ដូចជាខាងសុដីវ-
ធម៌ សំលៀកបំពាក់ សិល្បៈរាំវែក.....។ល។

ឥទ្ធិពលនៃគោលនិយមទាំងបួនយ៉ាងនេះ បានចូលជាប់ក្នុងអារ្យធម៌ខ្មែរទាំងមូល នឹង
ដកប្រឡេះចេញគោលណាមួយក៏ពុំបាន ព្រោះសព្វថ្ងៃយើងនិយមរាប់ថា ជាអារ្យធម៌ផ្ទាល់
របស់យើង ហើយរលាយចូលក្នុងទំនៀមទម្លាប់រស់នៅ ជាអចិន្ត្រៃយ៍ ទៅហើយផង ។

អំពីភាសាខ្មែរ

ក- សេចក្តីផ្តើម

ពាក្យ «ភាសា» ក្លាយមកពីសំស្ក្រឹត ប្រែថាសំដី ឬការពោលបញ្ចេញ ឬការសម្តែង កាយវិការឲ្យយល់ន័យ ។ ដូច្នោះ មនុស្ស ឬ សត្វទាំងពួង តែងមានភាសាប្រស្រ័យគ្នាជា ធម្មតា ដូចជាមនុស្សចេះនិយាយគ្នា ភ្នែកកំភ័យ សារិកាស្រែក ..... ។ ខ្មែរយើងមាន ភាសាមួយប្រចាំជាតិ តាំងពីមុនគ្រិស្តសករាជទៅទៀត គឺកើតមកពីពពួកអ្នកស្រុកដើមរបស់ យើងដែលរស់នៅតាមភូមិ ស្រុកតូច-ធំ ដាច់ដោចពីគ្នា រហូតរូបរាងគ្នាបានជាអាណាចក្រ មួយ នៅក្នុងការគ្រប់គ្រងព្រះនាង លីវ៉ា-យី ឬព្រះនាងនាគីសោមា ។

ខ- អំបូរនៃភាសា

ដោយសារនៅក្នុងសកលលោកនេះ មានភាសាផ្សេងៗ គ្នាច្រើនពេក អ្នកប្រាជ្ញបាន ប្រមូលគ្នាចងក្រងក្នុងផ្នែកតាមពួកតាមក្រុម ដែលមានលំនាំប្រហាក់ប្រហែលគ្នា គឺ ៖

១- អំបូរឥណ្ឌូ-អឺរ៉ុប (Indo-Européennes) បានដល់ភាសាតន្ត្រីរបស់ពពួកឥណ្ឌា ដែល ចេញមកពីសំស្ក្រឹត-បាលី និងរបស់ពួកអឺរ៉ុប ដែលបែកចេញពី ឡាតាំង-ក្រិក មកជាមូល ដ្ឋាន ។

២- អំបូរសេមីទិក (Sémitiques) បានដល់ភាសាអារ៉ាប់ ដែលបែកចេញមកពីគ្រាម ភាសានានាក្នុងភូមិភាគអាហ្វ្រិក ឬភូមិភាគមធ្យមបូព៌ាសព្វថ្ងៃនេះ ។

៣- អំបូរ អូស្ត្រូ-អាស៊ី (Austro-Asiatique) បានដល់ភាសាអ្នកនៅភូមិភាគអាស៊ីខាង ត្បូង ឬនៅជិតខាងមហាសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិក ។ អំបូរនេះ មានបែកជាសាខាតូចច្រើនទៀតគឺ ៖

- ម៉ាឡេយូ-ប៉ូលីណេស៊ី (ម៉ាឡេ-ហ្វីលីពីន, ហាវៃ .....)
- មន-ខ្មែរ (ខ្មែរ ភូមា លាវ មន, ...)
- ថៃ (សៀម យួន ចិន, ...)

ឃ- លក្ខណៈនៃភាសាខ្មែរ

ដែលនឹងរាប់ជាភាសាមួយបាន លុះត្រាតែមានលក្ខណៈច្បាស់លាស់ ជារបស់ខ្លួន ដោយឡែកផ្ទាល់ខ្លួនយើង ។ ឯវិធីសង្កេតពីលក្ខណៈដោយឡែករបស់យើងនោះ ត្រូវសិក្សា តាមបែបនេះ ៖

ក- សូរសាស្ត្រ (Phonétique) គឺការបញ្ចេញសូរសំនៀងតាមលំអានរបស់យើង ៖

ខ. KUSALA > កុសល ។ GANGA > គង្គា, គង្គ ។ MANGALA > មង្គល ។

បរុត្ត > ប្រព្រឹត្ត ។

ឧទាហរណ៍នេះឲ្យឃើញថា សំស្ក្រឹតក្តី បាលីក្តី ដែលខ្មែរខ្ចីមកប្រើក្នុងភាសាខ្លួន ខ្មែរពុំបានអានឲ្យដូចដើមបេះបិទទេ គឺបំបែរទៅតាមទំនួលសំដីខ្មែរទៅវិញ ។

ខ- រូបសាស្ត្រ (Morphologie) គឺរបៀបផ្លាស់ប្តូររូបពាក្យតាមលិង្គ-វចនៈ បុរិស-កាល នៃពាក្យនោះតាមបញ្ញត្តិនៃវេយ្យាករណ៍ ។ ត្រង់នេះក៏ឃើញថា របៀបផ្លាស់ប្តូររូបសព្ទពី សំស្ក្រឹត-បាលី មកជាខ្មែរមិនគោរពតាមរូបសព្ទដើមរបស់គេឡើយ ព្រោះពាក្យណាដែលរូប ដើមគេមានន័យដូច្នោះ ដល់ខ្មែរយើងប្រើទៅជាថាន័យដូច្នោះទៅវិញ ៖

ខ. បក្សី (អ្នកទ្រទ្រង់ស្លាប) > សត្វស្លាបញី ។

កុមារ (ក្មេងទាំងឡាយ) > ក្មេងប្រុស

តាមលក្ខណៈដើមរបស់ខ្មែរ ពុំសំខាន់ត្រង់ប្តូររូបពាក្យទៅតាមលិង្គវចនៈ បុរិស-កាល ដូចសំស្ក្រឹតបាលីឡើយ បើគេចង់ប្រាប់ភេទនៃពាក្យនោះ គេពុំប្តូររូបទេ គេយកពាក្យផ្សេង មួយទៀតមកបំពេញន័យ ៖

ខ. ជ្រូកឈ្មោល, គោញី,.....។

ក- និយន្ត្តសាស្ត្រ (Sémantique) គឺបែបសិក្សាខាងរកអត្ថន័យរបស់ពាក្យ ១ ម៉ាត់ៗ ដូចជាប្រវត្តិពាក្យ (Linguistique) វាក្យសព្ទ (Vocabulaire) និរុត្តិសាស្ត្រ (Etymologie) ជាដើម ។

ខ. វិទ្យាល័យ (វិទ្យ=វិជ្ជា + អាល័យ=កន្លែង) បានន័យថាជាសាលាជាន់មធ្យមវិជ្ជា មួយបែបទៅវិញ ។

យ- សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

តាមការសង្កេតនេះ នាំឲ្យសន្និដ្ឋានបានថា ភាសាខ្មែរយើងកើតឡើងមកពីអារ្យធម៌ នានាចូលមកស្រុកយើងបិតនៅក្នុងអំបូរធំមួយហៅថាអារ្យធម៌ អូស្ត្រូ-អាស៊ី (Austro-Asiatique) ហើយបែកជាអំបូរតូចមួយទៀតហៅថា មន-ខ្មែរ ។ លុះចំណេរមកមានអារ្យធម៌ឥណ្ឌាបញ្ចូល ភាសាសំស្ក្រឹត បាលីមកទៀត យើងក៏ប្រឌិតយកតាមលំនាំភាសាគន្លឹ (Langue classique) ទាំងពីរនេះបន្ថែមចូលក្នុងភាសាយើង ។ ប៉ុន្តែ ច្រើនតែយកតែខាងន័យ (Signification) ក្នុង ផ្នែកនិយន្ត្តសាស្ត្រតែប៉ុណ្ណោះ ។ *am*

អំពីអក្សរខ្មែរ

ក- សេចក្តីផ្តើម

អ្នកប្រាជ្ញទាំងឡាយ បានស្រាវជ្រាវរកឃើញថា អក្សរដែលមនុស្សប្រើក្នុងសកលលោកនេះ មានដើមកំណើតចេញមកពីពួកមធ្យមបូព៌ា គឺដំបូងកាលពី ៥០០០ឆ្នាំ មុនគ្រិស្តសករាជ^(១) ជនជាតិបាប៊ីបានប្រឌិតជាតួអក្សរ ហើយជាតិហ្វូនីស៊ីបានចម្លង ហើយកែប្រែសម្រួលទើបផ្សាយទៅគ្រប់ទិសទី មានមកពីឥណ្ឌាតាមរយៈពួកអរិយៈ និងទៅអឺរ៉ុបតាមរយៈពួកក្រិក^(២) ។ គោលវិធី (Méthode) នៃអក្សរនេះ គេប្រើបែបសំយោគវិធី (Méthode Synthétique) គឺមានការផ្សំស្រុះ-ព្យញ្ជនៈឲ្យកើតជាពាក្យ ។

នៅពេលដំណាលគ្នានេះ ជនជាតិចិនក៏បង្កើតបានជាតួអក្សរសម្រាប់សំគាល់ពាក្យសំដីដែរ តែគេប្រើបែប «មនោគតិវិធី» (Méthode Analitique) គឺប្រឌិតតួអក្សរតាមរូបភាពរបស់ពាក្យមួយៗតែម្តង ឧ. សរសេរដូចរូបក្អែក ហៅថា ក្អែក គូររូបសេះ ហៅថាសេះ ។

ខ- លក្ខណៈអក្សរខ្មែរ

ជនជាតិខ្មែរយើងប្រឌិតយកលំនាំអក្សរតាមឥណ្ឌាផ្នែកខាងត្បូង គឺក្នុងចំណោមបែបសំយោគវិធី ។ ប៉ុន្តែអក្សរយើង ពុំមែននៅគង់រូបរាងបេះបិទអក្សរដើមរបស់ឥណ្ឌាទេ គឺខ្មែរយើងយកមកកាឡែបន្តិចម្តង ។ ជាច្រើនលើករហូតមកដល់បែបសព្វថ្ងៃនេះដែលត្រូវដាច់ស្រឡះពីឥណ្ឌា ។ តាមប្រវត្តិ យើងឃើញថា អក្សរខ្មែរមានរូបរាងឡើង កាលពីគ្រិស្តសតវត្សទី ២ ដោយអាងលើហេតុដូចតទៅនេះ ៖

កាលមុនគ្រិស្តសតវត្ស រហូតមកដល់សតវត្សទី ១ យើងពុំទាន់មានតួអក្សរប្រើប្រាស់ទេ ទំនងជាកាលនោះ បើគេចង់កត់សំគាល់អ្វីមួយ គេប្រើតែវិធីចងចាំក្នុងចិត្តឬលាក់ឈើលាក់ថ្មជាគ្រឿងចំណាំ ។ លុះមកដល់សតវត្សទី ៣ (គ.ស. ២២៣) ស្រាប់តែមានសិលាចារឹកមួយរបស់ព្រះបាទស្រីមារនៅស្រុករ៉ូកាញ^(៣) ខេត្តញ៉ាត្រាងសព្វថ្ងៃដែលកាលនោះជាដីខ្មែរ

^(១) Cabinet des Poinçons de L'Imp. Nat. de France, modèle XXXI, Hiéroglyphes
^(២) J. Fillozat, Linde classique T.I.
^(៣) សុំអានសៀវភៅប្រវត្តិពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសកម្ពុជា របស់ព្រះភិក្ខុ ប៉ាង-ខាន់ ផ្សាយពីពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត ទំព័រ ៤៣-៤៤-៤៥ ។

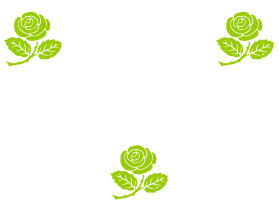
មានសរសេរជាអក្សរខ្មែរលើថ្មពីរផ្ទាំង គឺមួយជាភាសាសំស្ក្រឹត និងមួយទៀតជាភាសាខ្មែរ បូរាណ ។ ហើយអក្សរ ដែលចារឹកនឹងថ្មនោះ មានរបៀបរៀបរយជាស្រេច ។

គ- សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

ដូច្នោះ ទើបអ្នកស្រាវជ្រាវសន្និដ្ឋានបានថា ៖ បើមានការរៀបចំល្អដូច្នោះ អក្សរនេះពុំ មែនទើបនឹងកើតទេ គឺពិតជាកើតតាំងពីសតវត្សមុនម៉្លោះ គឺកាលពីសតវត្សទី ២នោះឯង ។ ឯព័ត៌មានថា អក្សរយើងយកលំនាំតាមឥណ្ឌាខាងត្បូងនោះ ដោយហេតុអ្នកស្រាវជ្រាវបាន យកសិលាចារឹកអក្សរខ្មែរកាលនោះ ទៅធ្វើមឃើញមានភាពប្រហាក់ប្រហែលគ្នាច្រើន ជា មួយអក្សរឥណ្ឌា ក្នុងសម័យរាជ្យព្រះបាទបល្លវៈនិងចាលុក្យ កាលមុនគ្រិស្តសតវត្ស បន្តិច^(១) ។

ខ្មែរយើងជាជាតិមួយមានទេពកោសល្យផ្ទាល់ខ្លួនឯង ហេតុនេះហើយបានជាទោះបីជា យើងប្រឌិតយកលំនាំអក្សរ ឬ អ្វី ៗ ជាមែកធាងវប្បធម៌មកពីប្រទេសណាក៏ដោយ យើង តែងតែរចនាបែបផែនវិជ្ជានោះឲ្យទាល់តែមានលក្ខណៈប្លែកពិសេសសមជាប់របស់ជាតិយើង ។

ឯរូបរាងអក្សរដែលយើងប្រើសព្វថ្ងៃ ជាកេរ្តិ៍នៃអក្សរដែលបង្កើតឡើងតាំងពីដើមបង្កស់ នោះមក ដោយមានកែប្រែសម្រួល អស់វេរៈ ១២ លើកមកហើយ ។

^(១) សូមអានសៀវភៅភាសាខ្មែររបស់លោកអៀវ-កើស ទំព័រ ៥៥ ។

អំពីសិល្បៈខ្មែរ

ក~ សេចក្តីផ្តើម

មុននឹងសិក្សាអំពីសិល្បៈខ្មែរឲ្យបានច្បាស់លាស់ គួរគប្បីយើងយល់ពីសិល្បៈក្នុងសកលលោកជាមុនសិន ។

តាមប្រវត្តិនៃសិល្បៈរបស់ជនជាតិទាំងឡាយនៅក្នុងពិភពលោកនេះ អ្នកប្រាជ្ញបានចែកជាប្រភេទសម្រាប់ឲ្យបានងាយស្រួលសិក្សាជាបីប្រភេទផ្សេងៗគ្នា តាមបែបបទទំនងនៃសិល្បៈនោះៗ គឺ ៖

១~ សិល្បៈខាងសម្ផស្ស (Art charnel) –បានដល់សិល្បៈបញ្ចេញរូបភាព-សាច់ឈាមនៃមនុស្សជាលំអ ជាគោលធំ ដឹកនាំឲ្យមានសំរើបកើតឡើងបាន ដូចយ៉ាងសិល្បៈផ្នែកអឺរ៉ុបសព្វថ្ងៃ ៖

ឧ. ធ្លាក់រូបស្រីកាយអាក្រាត រាំស្លៀកពាក់បិទបាំងកេរខ្មាសបន្តិចបន្តួច តែងកាយដោយសំលៀកបំពាក់ខ្លី ដើម្បីបញ្ចេញសាច់,.....។ល។

២~ សិល្បៈខាងគំនិត (Art cérébral) –បានដល់បណ្តាសិល្បៈដែលនិយមភ្ជាប់គំនិតទៅសិល្បៈ គឺយកឧត្តមគតិធ្វើជាគោលធំ បានសេចក្តីថា សិល្បៈទាមទារឲ្យមានន័យច្រើនក្នុងនោះផង មានរាំធ្វើកាយវិការតាមន័យអ្វីមួយ ឬរូបគំនូរ រូបចម្លាក់ មានបែបបទលាតត្រដាងពីបញ្ហាណាមួយជាដើម ។

ឧ. រាំលូកដៃទៅបេះផ្កាបានយកមកឱប ។

៣~ សិល្បៈសភាវគតិ (Art instinctif) –គឺជាសិល្បៈនិយមតាមការប្រព្រឹត្តទៅ នៃលំនាំឬកពាចរិតមនុស្សត្រង់ៗ តែម្តង គឺថា សឹងតែគ្មានអ្វីជាសិល្បៈទេ គ្រាន់តែបញ្ចេញៗទៅប៉ុណ្ណោះ ។ បែបនេះគឺដូចជាសិល្បៈពួកស្បែកខ្មៅសព្វថ្ងៃនេះ ។

យើងឃើញមកហើយ ក្នុងចំណោមសិល្បៈទាំងបីប្រភេទនេះ ខ្មែរយើងស្ថិតក្នុងពួកទី ២ គឺពួកនិយមការគិតធ្វើជាធំ បានន័យថា ដើម្បីឲ្យកើតជាសិល្បៈនីមួយៗ ខ្មែរយើងនិយមភ្ជាប់គំនិត និងឲ្យន័យទៅក្នុងសិល្បៈទាំងនោះ បើគ្មានន័យទេ យើងពុំព្រមទទួលស្គាល់ថាជាសិល្បៈល្អឡើយ ។

ក្នុងសិល្បៈនៃជាតិនីមួយៗ គេសង្កេតឃើញមានមែកធាងសំខាន់ ៧ យ៉ាងដែលហៅថា សិល្បៈច្បង គឺ ៖

១~ ខាងសូរសម្លេង (ចម្រៀង-ភ្លេង – Chants-musique);

២~ ខាងកាយវិការ (ល្ខោន-រាំ – Théâtre-Danse);

៣~ ខាងពាក្យសំដី (កាព្យឃ្លោង – Poésie);

៤~ ខាងពណ៌សម្បុរ (គំនូរផាត់ពណ៌ – Peinture);

៥~ ខាងភាពធំបំ (ស្ថានត្យកម្ម – Architecture)

៦~ ខាងរាងកាយ (រូបប៉ាន់-រូបចម្លាក់ – Modelage-Sculture);

៧~ ខាងរូបភាពបុណ្យយាវិចិត្រ (រូបថត – ភាពយន្ត)

– Photographie-Cinématographie

អ្នកសិក្សាបានបញ្ជាក់ទៀតថា សិល្បៈទាំង ៧ សាខានេះកើតចេញមកអំពីមនោសញ្ចេតនារបស់មនុស្ស អាស្រ័យដោយវេទនារម្មណ៍ទាំង ៥ គឺ បញ្ច្រិត្តិយ (Les cinq sens) កាលណាមនុស្សមានរូបរាងហើយ មនុស្សតែងសោយអារម្មណ៍ ហើយខ្នាក់បញ្ចេញនូវអារម្មណ៍នោះវិញ បង្កើតទៅជាសិល្បៈផ្សេងៗ ។ សិល្បៈសំខាន់រាប់មកនេះហៅថា សិល្បៈច្បង (Arts majeurs) ។ សព្វថ្ងៃនេះ គេបង្កើតបានជាសិល្បៈបន្ទាប់បន្សំ (Arts mineurs) ច្រើនទៀត ដូចជាការតែងកាយ ការលំអផ្ទះ ការប៉ាក់ដុល ។ល។

ក្នុងបណ្តាសិល្បៈទាំង ៦ ខាងដើម ដែលរាប់ខាងលើ ខ្មែរយើងមានមកតាំងពីបុរមបុរាណមកហើយ ហើយមានឥទ្ធិពលខ្លាំងក្លាផ្សាយពេញភូមិភាគសុវណ្ណភូមិយើងនេះផង ដូចជាមានជាតិជិតខាងខ្លះបានចម្លងយកលំនាំតាមយើង ទៅធ្វើជាសិល្បៈគេជាដើម ក្រៅពីនេះមានភស្តុតាងនៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋានអ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវនៅទ្វីបអឺរ៉ុប ដែលគេស្គាល់សិល្បៈយើងច្បាស់ជាងគេនៅចុងបូព៌ានេះ ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះសោត យើងឃើញជនជាតិយើងភាគច្រើនណាស់ ដែលប្រកបអាជីវកម្មក្នុងរូបដែលជាសិល្បៈ ដូចយើងរាប់សាខាមកខាងលើ មានជាងត្នាក់ - ជាងទង - ជាងគំនូរ - ជាងសំណង់ - កវី - អ្នកច្រៀងរាំ ។ល។ ព្រមទាំងមាននៅសល់កេរ្តិ៍ដ៏ណែលពីបុរាណកាលច្រើនបែប-យ៉ាង ទុករហូតដល់យើងសព្វថ្ងៃនេះផង ។

ឯសិល្បៈទី ៧ យើងទើបតែចម្លងបែបពីគេមកតាក់តែងនៅពេលថ្មីៗ នេះ ។

លទ្ធិព្រាហ្មណ៍ ឬ ព្រាហ្មណលទ្ធិ

អារ្យធម៌ទាំងឡាយតែងកើតបែកចេញមកពីលទ្ធិនិងសាសនា ។ ហេតុនេះបានជាពួកបស្ចឹមប្រទេសខិតខំព្យាយាមចម្លងលទ្ធិសាសនាអំពីពួកអាស៊ីយកទៅធ្វើជាមូលដ្ឋាននៃអារ្យធម៌ខ្លួន ។ អារ្យធម៌ខ្មែរក៏បែកចេញពីលទ្ធិសាសនាច្រើនដែរ ដូច្នោះ យើងលើកយកលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ដែលចាស់បុរេបុរាណជាងគេ ហើយដែលបានចូលមកពាសពេញក្នុងអារ្យធម៌យើង មកសិក្សា ។

ប្រវត្តិដើមនៃលទ្ធិព្រាហ្មណ៍

ដែលហៅថា «លទ្ធិព្រាហ្មណ៍» ពុំមែនគំនិតកើតពីជនម្នាក់ៗឡើយ គឺប្រជុំនៃក្បួនខ្នាតគម្ពីរផ្សេងៗ និងកម្រងមតិជំនឿច្រើនបែបច្រើនយ៉ាង ដែលអ្នកស្រុកនិយមបង្កើតតាមគ្នាឡើងនៅក្នុងសង្គមឥណ្ឌា សុទ្ធតែជាគោលគំនិត ប្រគល់ជំនឿរបស់ខ្លួនទៅលើអង្គទេវៈជាអាទិទេព ។ លទ្ធិនេះផ្តួចផ្តើមឡើងដោយមនុស្សបុរាណឆ្ងាយ រកកំណត់ពេលពុំបានដោយការគោរពបូជាទេពតាមួយអង្គៗ ដោយឡែកៗ ពីគ្នា តាមនិគមក្រុមពួក ក្នុងបណ្តាអ្នកស្រុកនៅរដាច់រដាច់ៗ ចាប់តាំងពីច្រើនពាន់ឆ្នាំមុនគ្រិស្តសករាជ ។ គេកត់សំគាល់បានថា មនុស្សមួយពួក មួយក្រុមកាលនោះ ចេះបង្កើតបទសូត្រប្រកាសប្តឹងស្នងអាទិទេពហៅថា «ស្មតិ» ។ រីឯអាទិទេពដែលគេរាប់អានទាំងនេះ មានច្រើនណាស់ គេនៅស្គាល់នាមដល់សព្វថ្ងៃនេះខ្លះ ហើយខ្លះទៀតក៏បាត់បង់សាបសូន្យទៅក៏មាន ។

អាទិទេពក្នុងលទ្ធិព្រាហ្មណ៍

អាទិទេពដែលគេសម្គាល់ឈ្មោះបាននោះ មាននាទីហូរហែគ្នាតាមជំនឿរបស់ពួកព្រាហ្មណ៍ ព្រោះតាមពិត អាទិទេពទាំងនោះគ្រាន់តែជាសវភាគម៍ (មានតែនាម) ពុំមែនជារូបធម៌ (មានរូបពិត) ទេ ។

ដំបូងឡើងអ្នកស្រុកនាំគ្នាគោរពបូជាទេវៈផ្សេងៗ មាន ៖ នាមថា រុទ្រ វរុណអគ្និវាយុ ... ដែលជាទេពតាតំណាងធម្មជាតិ គឺក ដី - ទឹក - ភ្លើង - ខ្យល់ ... ។ ការគោរពទេពទាំងនេះគ្រាន់តែមានជាពាក្យស្មតិ គឺបទសូត្រប្តឹងស្នងនិងសរសើរគុណតែប៉ុណ្ណោះ ។ លុះមកដល់សម័យមានគម្ពីរវេទ ទើបគេប្រតិបត្តិតាមវេទនោះព្រមទាំងពិធីយេជី ឬ យញ្ញបូជា ការលះបង់ (Sacrifice) ក៏កើតឡើងដែរ ។ ពួកព្រាហ្មណ៍បង្កើតទេពតាមួយអង្គ ឲ្យនាមថា

«ឥន្ទ្រ ឬ ទ្យោស័» ដែលមានទេពតាតូចទាំងពួងខាងលើជាបរិវារ ហើយគេនាំគ្នាជឿថា គឺជាឥន្ទ្រនេះហើយជាអ្នកកសាងលោក ហើយប្រទានក្បួនច្បាប់មកដល់ពួកបូសី ។ ឲ្យតមកពួកព្រាហ្មណ៍ទុកជាគោលគោរពប្រតិបត្តិ ។ ហេតុនេះក្នុងវេទរបស់ពួកព្រាហ្មណ៍មានបទសូត្របួងសួងល្ងង់លោមព្រះឥន្ទ្រ៖ និងថ្វាយទឹកសោមដល់ព្រះឥន្ទ្រ៖ ។

ជាដំណាច់ព្រាហ្មណ៍លែងគោរពឥន្ទ្រ៖ ដោយនាំគ្នាយល់ថា ឥន្ទ្រ៖មានប្រពន្ធច្រើនចេះសេពទឹកសោម ពុំគិតច្បាំងបង្ក្រាបពួកអសុរ បណ្តោយឲ្យអសុរយាយីសេចក្តីសុខរបស់មនុស្ស ។ គេក៏នាំគ្នាបង្កើតទេពតាដំបូងថ្មីទៀតនាមថា «ព្រហ្ម» ហើយឲ្យព្រហ្មប្រកបដោយព្រហ្មចរិយធម៌ គឺមិនមានប្រពន្ធ មិនសេពសុរា ។ល។ លុះគេនាំគ្នាគោរពប្រតិបត្តិតាមព្រហ្មទៅ ក៏បានសុខសាន្ត ទើបនាំគ្នាជឿថា ព្រហ្មសក្តិសិទ្ធិជាងឥន្ទ្រ៖ ។

វេលាដែលជនជាតិឥណ្ឌា ត្រូវបែកបាក់គ្នាជាពីរពួក ដោយសារពួកអារ្យ័ន មកតាំងទីលំនៅខាងជើងខ្ពស់ ហើយពួកទ្រាវិដរត់ទៅនៅតាមដីទំនាបនោះ គេក៏បំបែកឲ្យមានអាទិទេពពីរអង្គទៀត គឺ ៖

- ព្រះឥសូរ ឬ ព្រះសិវៈ ស្ថិតនៅលើភ្នំកៃឡាស ជិះគោសុនន្ទិ សម្រាប់ពួកអារ្យ័នគោរពបូជា ។

- ព្រះនារាយណ៍ ឬ ព្រះវិស្ណុ ស្ថិតនៅកណ្តាលសមុទ្រ ជិះនាគវាសុក្រិ សម្រាប់ពួកទ្រាវិដគោរព ។

អាទិទេពពីរអង្គក្រោយនេះ ជាអំណោយផ្ទាល់របស់ព្រះព្រហ្មបែងចែកទុយ គឺគេនិយាយថា ៖ កាលនោះព្រះព្រហ្មចុះមកធ្វើតបៈ ដល់ក្តៅបែកញើសខ្លាំង ក៏យកឈើទាត់ភ្លើងមកកៀរញើស ។ ឈើនោះកូតដាច់សាច់ព្រះព្រហ្មមានស្រក់ឈាមពីរដំណក់ ក៏បង្កើតបានជាអង្គព្រះសិវៈ និង ព្រះវិស្ណុ នេះឡើង ។

តាមសេចក្តីសង្កេតជាសរុប អ្នកប្រាជ្ញបានសន្និដ្ឋានថា ដំនើរនៅក្នុងលទ្ធិនេះទាំងមូលកើតឡើងពីការសន្មតរបស់ពួកព្រាហ្មណ៍ គឺសន្មតឲ្យមានវេទ មានអាទិទេព ឲ្យមានទណ្ឌកម្ម ឲ្យមានជាក្បួនច្បាប់ទុកជាតំណាង ហើយដែលកាន់តែកែប្រែបន្តិចម្តង ។ ឲ្យបានទៅជាអារ្យធម៌ឥណ្ឌា ។

កោលវិជ្ជាវិទ្ធិព្រាហ្មណ៍

កម្រងចំណេះវិទ្ធិព្រាហ្មណ៍ ដំបូងឡើងកើតពីបទ «សុតិ» ដែលពួកអ្នកគោរពអា

ទិទេពតូចៗ បានតាក់តែងឡើងជាពាក្យចូនៗ ។ តមកពួកព្រាហ្មណ៍នាំគ្នាប្រមូលកម្រងស្កុត
នោះ មកចងក្រងតាមពួក នឹងតែងបន្ថែមជាពាក្យឃ្លោងហៅថា «ការ្យះ» ឲ្យមានឡើងជា
គម្ពីរហៅថា «វេទ» សំខាន់គឺត្រៃវេទ ដែលមាន ៖

១~ ឫក្ខេទ ឬ ឫក្ខំហិតា ជាបទសូត្រធ្វើយញ្ញ ។

២~ យជុំវេទ ឬ យជុំសំហិតា ជារូបមន្តសម្រាប់រៀបរណ្តាប់ធ្វើយញ្ញ ។

៣~ សាមវេទ ឬ សាមសំហិតា ជាបទឆន្ទសូត្រថ្វាយទឹកសោម ។

ក្រោយមកហៅថា «ចតុវេទ» គឺមានវេទទាំងបីនេះនិងថែមវេទមួយទៀតហៅថា «អថវ
វេទ ឬ អថវសំហិតា» ដែលជាមន្តបណ្តេញខ្មោចបីសាច ។ នៅសម័យចុងក្រោយនៃលទ្ធិនិ-
យមវេទ ក៏កើតមានគម្ពីរកម្រងវិជ្ជាមួយឈ្មោះ «វាទាង្គៈ» ដែលអធិប្បាយពន្យល់ពីវេទដើម
ទាំងអស់នេះ បានគ្រប់សព្វ ។

ព្រះពុទ្ធសាសនា

ក្នុងពេលដែលលទ្ធិព្រាហ្មណ៍កំពុងចេញជាជំនឿច្រើនបែប រហូតដល់មានអ្នកខ្លះជញ្ជូន ទ្រាន់នោះ ពុទ្ធសាសនាក៏កើតឡើងដោយសារការត្រិះរិះរបស់មនុស្សច្រើននាក់ បានសេចក្តី ថាពុទ្ធសាសនាពុំមែនកើតឡើងកណ្តាលមតិអ្នកឆោតល្ងង់ទេ គឺគ្រានោះមានអ្នកវិះគិតពិចារណាជាច្រើនគ្នាណាស់ ប៉ុន្តែព្រះពុទ្ធបានរកឃើញ ហៅថា «ត្រាស់ដឹង» ដូចជាឃើញ «អដ្ឋង្គិកមគ្គ» គឺផ្លូវល្អ ៨យ៉ាងទៅកាន់ការរំលត់ទុក្ខ ត្រាស់ដឹង បានន័យថា «រកឃើញ Découverte» នូវសភាពបរិសុទ្ធ ក្នុងពុទ្ធិទាំងឡាយ (Connaissances) ។ គំនិតរកឃើញ កើតពីមនុស្ស ពុំមែនជាអាទិទេពបង្កើតទេ ។ មុននឹងត្រាស់ដឹង ព្រះពុទ្ធមានមាតាបិតា មានវង្សត្រកូលដូចមនុស្សធម្មតា ហើយរិះរក «ការត្រាស់ដឹងសព្វញ្ញតញ្ញាណ» នេះ ក៏ សម្រាប់ជាប្រយោជន៍មនុស្សផងគ្នា ។

ប្រវត្តិពុទ្ធសាសនា

ព្រះពុទ្ធមុននឹងបានត្រាស់ ទ្រង់នាមថា «សិទ្ធត្ថ» ជាព្រះបុត្រនៃព្រះបាទសុទ្ទោទន និង ព្រះនាងសិរិមហាមាយា ស្ថិតនៅក្នុងត្រកូលសក្យៈ នាដែនកបិលព័ស្តុ ។ ក្នុងកំណត់ព្រះ ជន្មាយុ ២៩ ឆ្នាំ ព្រះអង្គបានចេញសាងផ្នួសស្វែងរកសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ អស់រយៈ ៦ ឆ្នាំ ទើបបានត្រាស់ដឹង ។ បន្ទាប់ពីត្រាស់ហើយ ព្រះអង្គបានទេសនាប្រៀនប្រដៅអ្នកស្រុកពីទី មួយទៅទីមួយ អស់រយៈ ៤៥ ឆ្នាំ បូករួមជាកំណត់ ៨០ ឆ្នាំគត់ ព្រះអង្គចូលព្រះបរិនិព្វាន ។

ក្រោយពុទ្ធនិព្វាន ៤ខែដោយមានការកើតមន្ទិលក្នុងពុទ្ធឱវាទ សាវ័កទាំងឡាយក៏បើក ពេលប្រជុំពិភាក្សាធម៌វិន័យហៅថា «បឋមសង្គាយនា» ដើម្បីរៀបចំតម្រឹមតម្រង់ឲ្យមានផ្នែក ជាក់លាក់គឺ ព្រះវិន័យ ព្រះសូត្រ និងព្រះអភិធម្ម ។ លុះចំណេរមក ១០០ ឆ្នាំ ដោយខ្ជាប់ គោលប្រតិបត្តិក្នុងពុទ្ធសាសនាកាន់តែរវាតទៅ ព្រះសង្ឃទាំងអស់ជំនាន់នោះ ក៏បានប្រជុំគ្នា ធ្វើសង្គាយនាទី ២ ទៀត ។ បន្ទាប់មកក្រោយពុទ្ធនិព្វាន ២៣៤ ឆ្នាំ មានការប្រជុំសង្គាយនា ជាលើកទី ៣ ដើម្បីផ្ទៀងផ្ទាត់ធម៌វិន័យនោះ ព្រមទាំងចាត់មធ្យោបាយផ្សាយព្រះពុទ្ធសាសនា ទៅគ្រប់ទិសទីផង ។ លុះបាន ២ ឆ្នាំបន្ទាប់មក ពុទ្ធសាសនាក៏បានផ្សាយទៅដល់ស្រុកលង្កា ក៏មានធ្វើសង្គាយនាជាលើកទី ៤ ។ តមក ក្រោយពុទ្ធនិព្វាន ៤៣៣ ឆ្នាំ ទើបមានសង្គាយនាជាលើកទី ៥ ចាប់ធ្វើការរកត្រាជាលាយលក្ខណ៍អក្សរបានជាគម្ពីរឡើង ដោយប្រើអក្សរ-

ភាសាសីហឡុះ ។ លុះដល់ពុទ្ធសាសនា ៩៥៦ ទើបព្រះពុទ្ធឃោសាប្រែគម្ពីរ ជា មគ្គិកាសា ។

អាស្រ័យការកើតមានវិបត្តិខ្លះ ក្នុងឱវាទព្រះពុទ្ធឃោសានេះហើយ បានជាអ្នកប្រតិបត្តិមានជំនឿបែកគ្នាទៅជានិកាយពីរ គឺ ៖

១- ថេរវាទ ឬ ទត្តិណាទិកាយ ដែលសព្វថ្ងៃហៅថា ហ៊ិនយាន គឺការគោរពចំពោះគោលដែលនិយមតាមការប្រជុំព្រះថេរៈទាំងឡាយចង់ចាំ ហើយចង់ក្រងទុកមក ។

២- អាចរិយវាទ ឬ ឧត្តរណិកាយ សព្វថ្ងៃហៅថា មហាយាន គឺការនិយមគោរពតាមពួកអាចារ្យ បានកែសម្រួលបន្ថែមបន្ថយខ្លះ ។

ទស្សនៈនៃពុទ្ធសាសនា

ដើម្បីនឹងត្រាស់ដឹងជាព្រះពុទ្ធនីមួយ ៗ ពោធិសត្វត្រូវមានពោធិសម្ភារ ដែលកើតឡើងពីការសាងបារមីទាំង ១០ ហៅ «ទសបារមី» ។ ការរកឃើញជាដើមបំផុតគឺបញ្ញា «សុខ» និង «ទុក្ខ» របស់មនុស្ស ដែលមានឡើងដោយសារតែ «ជាតិ - ជារា - ព្យាធិ - មរណៈ» ។ ដើម្បីចៀសពី «ទុក្ខ» នេះ មានតែអង្គកមត្ត ដែលមាន «សម្មាទិដ្ឋិ» គឺ ការយល់ឃើញត្រូវហៅថា ៖ «ផល» ដែលមនុស្សបានទទួលគឺ កើតមកពី «កម្ម» របស់ខ្លួនបានធ្វើ ។ បានសេចក្តីថា កម្មៈ ជាអំពើ (Action) ដែលមនុស្សប្រព្រឹត្តគ្រប់ពេលវេលា ហើយនាំឲ្យកើតជាបច្ច័យ ជាផល (Résultat) ផ្តល់មកឲ្យអ្នកប្រព្រឹត្តនេះវិញ ពុំដែលខាននោះជាដើម ។ និងនៅទីបំផុត មាន «សម្មាសមាធិ» គឺការតាំងចិត្តឲ្យនឹងនួន ឬ សង្រួមចិត្តដោយហ្មត់ចត់ ។

អង្គកមត្តនេះបានន័យថា ផ្លូវដ៏ប្រសើរដែលមាន ៨ យ៉ាង សម្រាប់ឆ្ពោះទៅរកការសុខស្ងប់ ផុតរលត់នូវទុក្ខ គឺសុខបរិសុទ្ធដែលយើងសព្វថ្ងៃ មិនងាយនឹងបានយល់បានហៅថា «និព្វាន» ។

គោលសិក្សានៃពុទ្ធសាសនា

គោលវិជ្ជានៃពុទ្ធសាសនា អាស្រ័យលើការសិក្សាពីរបែប គឺ ៖

១- តទ្ធជុរៈ គឺជាការស្វែងសិក្សារបែបទ្រឹស្តី រៀនអត្ថបទគម្ពីរដ៏កា ។ របៀបសិក្សារបែបនេះសម្រាប់អ្នកមានវ័យនៅក្មេង ទើបអនុវត្តបាន ព្រោះក្បួនខ្នាតមានអត្ថប្រយោជន៍ហៅថា «ព្រះត្រ័យបិដក» មាន ៖

- សុត្តន្តបិដក ឬ ព្រះសូត្រ ជារឿងរ៉ាវនិទានឬជាគតិផ្សេង ៗ ដែលសម្រាប់ណែនាំពុទ្ធ

បរិស័ទឲ្យជ្រះថ្លា មានសទ្ធានិងដឹងគុណទោសតាមគន្លងឱវាទព្រះពុទ្ធ ។

វិន័យបិដក ឬ ព្រះវិន័យ (Disciplines) ដែលជាច្បាប់បញ្ញត្តិ ឬជាលក្ខខ័ណ្ឌសម្រាប់ កំណត់តម្រឹមតម្រង់ពុទ្ធបរិស័ទ ឲ្យមានក្រិត្យក្រមល្អ ។

- អភិធម្មបិដក ឬ ព្រះអភិធម្ម (Métaphysique) ជាបទពិចារណាយ៉ាងល្អិតល្អន់ ឬវិធី ត្រិះរិះរកការដោះស្រាយបញ្ហា ឬពិនិត្យពីរូបធាតុដ៏សុខុមណាមួយ មានបញ្ហាកើតស្លាប់ជា ដើម ។

២- វិបស្សនាធុរៈ គឺជាការស្វែងសិក្សាបែបប្រតិបត្តិចិត្តគឺការហាត់ទម្លាប់ចិត្ត ហៅថា ធ្វើ «កម្មដ្ឋាន» មាន ៖

- សមថកម្មដ្ឋាន សម្រាប់រំងាប់ចិត្តឲ្យស្ងប់ ។
- វិបស្សនាកម្មដ្ឋាន សម្រាប់ធ្វើចិត្តឲ្យចេះត្រិះរិះ ។

ដូច្នេះពាក្យប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ សឹងស្របទៅតាមគោលវិធីវិទ្យាសាស្ត្រ (Procédé scientifique) គឺយកសតិបញ្ញា ធ្វើជាប្រដាប់ឆ្លុះមើលនូវធាតុផ្សេងៗ មានរូបក្ខន្ធ^(១) វេទនា ខន្ធ សញ្ញាខន្ធ សង្ខារខន្ធជាដើម ។ ដូច្នេះនឹងសំគាល់ទ្រឹស្តីរបស់ព្រះពុទ្ធថាជា «លទ្ធិ» នោះ ពុំសូវសមសោះ គួរគប្បីតែទុកជាក់ថាជា ទស្សនវិជ្ជា (Philosophie) ឬ «ពុទ្ធសាសនា» ដែលបានន័យថាពាក្យប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ (Doctrine Buddhique) ព្រោះហៅថាលទ្ធិ នោះ គឺមានន័យថា ជំនឿទូលំទូលាយណាស់ ដូចជាលទ្ធិព្រាហ្មណ៍ឯនោះ ។

^(១) រូបក្ខន្ធ - អានថា រូប័ក-ខ័ន មានន័យថា៖ កងរូប, ប្រជុំរូប ។

អំពីអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ

សេចក្តីផ្តើម

ដែលហៅថា «អក្សរសិល្ប៍» ពុំមែនសំដៅតែទៅលើតួអក្សរ ឬអ្វីដែលទាក់ទងតែជាមួយតួអក្សរប៉ុណ្ណោះទេ បើពោលឲ្យចំ គឺជាមែកធាងមួយយ៉ាងសំខាន់នៃអារ្យធម៌ខាងការតែងអធិប្បាយផ្សាយមតិផ្សេងៗ ឬចងក្រងនូវមតិសារៈសំខាន់គ្រប់ការលូតលាស់ ឬសកម្មភាពនៃសាខាអារ្យធម៌ទាំងអស់ ។ ហេតុនេះហើយបានជានៅក្នុងស្នាដៃដែលហៅថាអក្សរសិល្ប៍នីមួយៗគេតែងឃើញមានការ និទានទាក់ទងទៅគ្រប់ផ្នែកអារ្យធម៌ ប៉ុន្តែ តាមវិធីសាស្ត្រដោយឡែកបង្កប់ក្នុងនោះផង ដូចជា អត្ថបទប្រលោមលោក-រឿងនិទាន ។ល។ ដូច្នោះ ដែលហៅអក្សរសិល្ប៍ គឺសម្គាល់ទៅលើអត្ថបទអក្សរសាស្ត្រ ពុំមែនតួអក្សរសាស្ត្រ (Lettres) ទេ ។

ជនជាតិខ្មែរយើង បានបង្កើតអក្សរសិល្ប៍តាំងពីយូរណាស់មកហើយ គឺស្មើគ្នានឹងប្រវត្តិសាស្ត្រស្រុកយើង សម្រាប់ជាមធ្យោបាយ ភ្ជាប់អារ្យធម៌ ទៅនឹងសន្តានចិត្តអ្នកស្រុកទូទៅ ។ ឯនិក្ខេបបទ (Thèses) ច្រើនលើកយកគោលគំនិតខាងលទ្ធិនិងសាសនា ព្រមទាំងបញ្ហាមនុស្សជាតិខ្លះមកពន្យល់ ។ រីឯវិទ្យានិពន្ធន៍ (Thèmes) គឺបញ្ហានិងការដោះស្រាយក្នុងនោះវិញសម្បូរណ៍ខាងបញ្ហាសង្គមកិច្ច បញ្ហាជំនឿលទ្ធិសាសនា បញ្ហាជាតិ និងបញ្ហា ទុក្ខ និង សុខ ក្នុងលោកិយ ។

ប្រភេទអក្សរសិល្ប៍

គេអាចចែកអក្សរសិល្ប៍ ជាផ្នែកធំៗ ពីរ គឺ ៖

១~ អក្សរសិល្ប៍ពាក្យកាព្យ

អក្សរសិល្ប៍ខ្មែរបុរាណ សម្បូរណ៍សរសេរជាពាក្យកាព្យណាស់ ហើយកាព្យទាំងនោះមានច្រើនប្រភេទទៅទៀតជាអាទិ៍ គឺ ៖

ក~ ប្រភេទប្រលោមលោក (Genre romantique) គឺបែបសរសេរដំណើររឿងវែងឆ្ងាយ ប៉ុន្តែអធិប្បាយពីដើមដល់ចប់ជាពាក្យកាព្យ ៖

- ខ. រឿងកាកី; ក្រុងសុភមិត្រ; ព្រះជិនវង្ស...។

ខ~ ប្រភេទឧបទេស (Genre didactique) គឺបែបកាព្យប្រៀនប្រដៅផ្សេងៗ និយមតាមជំនាន់នីមួយៗ ៖ ខ. រឿងជាតកខ្ចីៗ ខ. ច្បាប់ក្រម, ពាក្យចាស់, ច្បាប់កេរ្តិ៍កាល .... ។

គ~ ប្រភេទពិណគីតិ (Genre lyrique) គឺបែបពាក្យកាព្យខ្ចីៗ សម្តែងពីមនោសញ្ចេតនា ឬពីមតិផ្ទាល់ខ្លួនដែលករិយាល់ឃើញពីបញ្ហាបច្ចុប្បន្នអ្វីមួយ ប្រកបដោយន័យពិរោះពិសា ៖ ខ. កាព្យព្រះរាជសម្ភារ - កាព្យសុទ្ធរម្មក - កាព្យគុកកាមកិលេស . . . . . ។

ឃ~ ប្រភេទបែបវិះគន់ (Genre satirique) គឺជាបែបកាព្យខ្ចីៗ និទានពីហេតុការណ៍អ្វីមួយដែលមិនសមរម្យ ដោយមានលាយគំនិតវិះគន់ដាស់តឿនខ្លះៗ ក្នុងនោះផង ៖

ខ. ល្បើកនិរាសនគរវត្ត - ល្បើកឡោមរាំង - ល្បើកកម្ពុជា . . . . . ។

២~ អក្សរសិល្ប៍ពាក្យរាយ

ក្នុងអក្សរសិល្ប៍ពាក្យរាយ ក៏មានចែកចេញជាច្រើនប្រភេទដែរ ដូចមានជាអាទិ៍ គឺ ៖

ក~ ប្រភេទរឿងល្បើក (Fables) រឿងខ្ចីៗ បែបកំប្លែងតែបញ្ចេញគោលគំនិត ឬសីលធម៌ក្នុងន័យដាស់តឿន ៖ ខ. រឿងទន្សាយនិងខ្លា, ខ្លាឃុំនិងដើមពង្រ, វែនិងស្រមោច ។ល។

ខ~ ប្រភេទរឿងព្រេង (Contes légendaires) បែបរឿងប្រឌិតជួនវែងជួនខ្លី មានមកជាយូរមកហើយ ពុំដឹងឈ្មោះអ្នកតែងមួយណាទេ ដូចជា រឿងនាងសក់ក្រអូប, រឿងព្រះថោងនាងនាគ, រឿងតាគោហេ, រឿងតាព្រហ្មយាយពៅ, រឿងអ្នកតាឃ្នាំងម្សៅ, ... ។

គ~ ប្រភេទនរកថា (Nouvelles) គឺជាបែបរឿងប្រឌិតក្រងឡើងខ្ចីៗ ប្រកបដោយបញ្ហាតូចល្អម ដែលឆាប់ដោះស្រាយរួចភ្លាមៗ ៖ ខ. រឿងខ្ចីៗ ក្នុងទស្សនាវដ្តីរាត្រីថ្ងៃសៅរ៍, រឿងទាក់ដំរីក្នុងទស្សនាវដ្តីកម្ពុជសុរិយា, រឿងច្នៃពពកស្តាប់, នារីនិងបុប្ផា, ... ។

ឃ~ ប្រភេទប្រលោមលោក (Romans) ជាបែបរឿងវែងដែលមានចោទបញ្ហាច្បាស់លាស់ ហើយដោះស្រាយប្រកបដោយនិក្ខេបបទត្រឹមត្រូវ ៖ ខ. រឿងកុលាបប៉ែលិន រឿងផ្កាស្រពោន រឿងផ្ការីកផ្ការាយ . . . . . ។

ង~ ប្រភេទរឿងល្ខោន (pièces de théâtres) បែបសម្តែងជាឆាកជាល្អិត បែបសិល្បៈកាយវិការប្រកបដោយវិធីសាស្ត្រ ៖ ខ. រឿងរៀមច្បងយើង, ថ្មរាំង, សំបុត្រឥតមេបា . . . . . ។

ប្រវត្តិសង្ខេបនៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ

អក្សរសាស្ត្រខ្មែរ កើតឡើងស្ទើរនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រដែរ ដែលគួរកត់ត្រាបានតាំងពីសតវត្សទី ១ នៃគ្រឹស្តសករាជមក ។ ឃើញថាមានរយៈវេលាយ៉ាងវែងពន់ពេក បើនឹងសិក្សាពីដំណើរវិវត្តន៍គ្រប់ៗ ឆ្នាំមិនបាន ។ ដូច្នោះ បានជាអ្នកសិក្សា និយមចែកសម័យកាលនេះជាបួនសម័យធំ ៗ និងពិនិត្យពីការចម្រើនលូតលាស់ ឬការអន់ថយតាមពេលវេលាទាំងនោះ ដូចតទៅ ៖

១- អក្សរសាស្ត្រសម័យមុនអង្គរ

(Préangkorien)

សម័យដំបូងនេះ មានរយៈវេលាវែងឆ្ងាយណាស់ គឺចាប់តាំងពី កទឹកដី កសាងអារ្យធម៌មកទល់ផុតសតវត្សទី ៨ ។ កាលនោះ រាជធានីយើងក៏នៅពុំទាន់នឹងន ជាប់លាប់ ការកសាងវប្បធម៌ជាតិមានអក្សរសាស្ត្រជាដើម ក៏នៅពុំទាន់មានជំហររឹងប៉ឹងដែរ ។ គេប្រទះឃើញដានខាងអក្សរសាស្ត្រខ្លះៗ តែនៅលើផ្ទាំងសិលាចារឹក និងរឿងរ៉ាវខាងសាសនាប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែឃើញថាមានការរៀនសូត្រច្រើន ព្រោះអ្នកប្រាជ្ញអក្សរសាស្ត្រជំនាន់នោះ ច្រើនជាពួកព្រាហ្មណ៍ ដែលបានទទួលការឧបត្ថម្ភពីព្រះមហាក្សត្រពេញបន្ទុក ។

២- អក្សរសាស្ត្រសម័យអង្គរ

(Epoque Angkorien)

រយៈកាលទី ២ នេះ រាប់ចាប់ពីសតវត្សទី ៩ មកដល់ផុតសតវត្សទី ១២ ។ កាលនោះ ខ្មែរយើងកសាងបានជា រាជធានីរុងរឿងអង្គរ ។ អារ្យធម៌ខ្មែរក៏ចាប់ពង្រីកពេញកម្លាំងតាមរយៈពួកព្រាហ្មណ៍ជាអ្នកប្រាជ្ញ និងព្រះរាជាព្រះអង្គឯងផង ដោយមានបង្កើតជាទីប្រជុំរាជបណ្ឌិតសម្រាប់កែទម្រង់និងផ្សព្វផ្សាយអក្សរសាស្ត្រជាតិឲ្យបានជ្រួតជ្រាបទៅពេញប្រទេស ។ ហេតុនេះ បានជាគេឃើញមានកេរ្តិ៍ដំណែលនៅសល់ជាច្រើន ដូចជាអត្ថបទសំខាន់ៗលើផ្ទាំងថ្ម ។ ក្រៅពីនេះ តាមអ្នកស្រាវជ្រាវថា មានអត្ថបទសរសេរលើក្រាំងស្បែកសត្វ ដូចជារឿងរាមកេរ្តិ៍ រឿងមហាការត រឿងព្រេងនិទានជាប់នឹងមាត់អ្នកស្រុកជាដើម ។ គំនិតអក្សរ

សាស្ត្រសម័យនេះប្រកបដោយសេចក្តីសង្ឃឹម ឡើងដល់ថ្នាក់រុងរឿងបំផុតក្នុងប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្រយើង ។

៣~ អក្សរសាស្ត្រសម័យក្រោយអង្គរ

(Post-angkorien)

កាលពីសម័យមុន អក្សរសាស្ត្រយើងកំពុងតែចំរើន ស្រាប់តែមកដល់ពេលនេះ ក៏ប្រែត្រូវជាស្លាត់ស្លូតយើងសឹងតែបាត់អស់ដំណឹង នៃការវិវត្តន៍អក្សរសាស្ត្រ អាស្រ័យដោយប្រវត្តិសាស្ត្រយើង ត្រូវចុះខ្ទិនថយ ព្រោះមានបច្ចាមិត្រមករាតត្បាត វាយយកបានក្រុងអង្គរ ហើយក្បួនខ្នាត ច្បាប់តម្រាងរាជ្យយើងទាំងប៉ុន្មាន ក៏ត្រូវខ្ចាត់សត្រូវដណ្តើមយកទៅស្ទើរតែអស់ ។ យើងនៅសេសសល់តិចតួច ក៏ដឹកជញ្ជូននាំមករកទីក្រុងថ្មី តែដោយក្រុងថ្មីមិនទាន់ទៀងទាត់នៅឡើយ ថែមទាំងមានចលាចលដោយសារពួកសត្រូវចេះតែកំញើញពីក្រៅផង កើតទំនាស់ទាស់ទែងគ្នាក្នុងស្រុកផងទៀតនោះ ការចំរើនលូតលាស់ក៏បាត់សាបសូន្យ ។ អភ័ព្វមួយកើតឡើងទៀត គឺពួកសត្រូវមកវាយបានបន្ទាយលង្វែក ដឹកជញ្ជូនបង្ហើយអស់ក្បួនខ្នាតខ្មែរយើង ពីត្រឹមនោះទៅ ។ ចាប់តាំងពីនោះមក បើនរណាចង់ចេះដឹងតោងតែទៅតាមរៀនយកពីស្រុកគេយកមកវិញ ។ ក្នុងគ្រានោះ ក្បួនច្បាប់ទាំងឡាយខ្មែរយើងបានលើស្លឹករឹត និងសរសេរលើក្រាំងក្រដាសក្រាស់ ។ ។

លុះមកដល់ចុងសតវត្សទី ១៨ មានអ្នកចេះដឹងក្រាស់ក្រែលបន្តិចឡើងវិញ នៅក្នុងព្រះរាជបុត្រមន្ត្រីនៃព្រះករុណាព្រះបាទអង្គឌួង ។ ព្រះអង្គទ្រង់ចាប់ស្ថាបនាអក្សរសាស្ត្រជាតិឡើងវិញ ដោយប្រមូលផ្តុំអ្នកចេះដឹង ធ្វើជាក្រុមរាជបណ្ឌិត្យ តាក់តែងក្បួនខ្នាតឡើងវិញសាជាថ្មី ហើយចាប់ផ្តើមបង្ហាត់បង្រៀនអ្នកស្រុកទូទៅ ឲ្យបានចេះដឹងផង ។

៤~ អក្សរសាស្ត្រសម័យអង្គរ

(Epoque Contemporain)

សម័យទី ៤ ចាប់ផ្តើមឡើងពី គ.ស. ១៨៦៣ ដែលជាគ្រាដែលស្រុកខ្មែរយើង ធ្លាក់ខ្លួនទៅនៅក្រោមឱវាទពួកបស្ចិមប្រទេស ។ កំឡុងនេះ វប្បធម៌បស្ចិមប្រទេសស្រោចចូលស្រុកខ្មែរយើងបន្តិចម្តង ។ តាមរយៈពួកជាតិបារាំងជាអ្នកអាណាព្យាបាលខ្មែរ ។ ក៏អ្នកនិពន្ធដែលកំពុងដុះបន្ត ។ គ្នាកាលពីរាជ្យព្រះបាទអង្គឌួងក៏ចេះតែនៅបន្តសកម្មភាពទៅទៀត ប៉ុន្តែ

ឧត្តមគតិក្នុងស្នាដៃរបស់ខ្លួន ក៏កាន់តែដេកដួលទៅក្នុងភាពអស់សង្ឃឹម លទ្ធផលនោះច្បាំងឡើងដែរ ។ ឯការផ្សាយយើងថា កើនចំរើនជាងមុន ត្បិតមានពុម្ពអក្សរចោះផ្សាយបាន ដោយជាងកាលចារលើស្លឹករឹតនិងសរសេរលើក្រាំង ។

លុះមកដល់ គ.ស. ១៩៥៣ ពេលឯករាជ្យ អក្សរសាស្ត្រខ្មែរក៏ប្តូរទៅតាមបែប អក្សរសាស្ត្រសម័យនិយម ហើយបានងើបមុខមាត់ឡើងកាន់ឋានៈជាអក្សរសាស្ត្រទំនើបថ្មី មានបែបបទបច្ចេកទេស ដោយត្រូវគេលើកយកមកសិក្សាយ៉ាងពេញលេញ ដូចយើង ឃើញសព្វថ្ងៃនេះ ។

វាយកុំព្យូទ័រដោយ កុយ ច័ន្ទនារ៉ាវិទ្យា ធ្វើចប់នៅវេលាម៉ោង ២ និង ២០ នាទី រំលង អាធ្រាតិ ថ្ងៃច័ន្ទ ទី ១២ ខែ ឧសភា គ.ស. ២០០៤ នៅទីក្រុង អាឌីឡែដ រដ្ឋអូស្ត្រាលីខាង ត្បូង (Adelaide, South Australia).